

UDK: 929.5 Nelipčići, obitelj“13“
94(497.5 Dalmacija)“13“
Primljeno: 8. 2. 2016.
Prihvaćeno: 10. 9. 2016.
Izvorni znanstveni rad

O familijarima knezova Nelipčića¹

Ante Birin
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
10000 Zagreb
Republika Hrvatska
E-adresa: ante.birin@gmail.com

Uspon knezova Nelipčića u red visokoga plemstva tijekom XIV. stoljeća vremenski se podudara s pojavom institucije familijara u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu, velikaških službenika koji su ubrzo postali temelj njihove vojne moći i glavni oslonac u upravljanju njihovim posjedima preuzevši tako ulogu koju su do tada imali članovi šire obitelji ili roda. Ulazeći na dobrovoljnoj osnovi u službu pojedinih velikaša, ovi su familijari – proistekli iz redova srednjega i nižega plemstva – postajali članovima kućanstva svoga gospodara pri čemu je njihova služba, koja je obično trajala do smrti jedne od strana, odgovarala njihovu društvenu položaju. Sačuvana arhivska građa, na žalost, nudi samo fragmentarne vijesti o tim familijarima Nelipčića, vijesti koje se u velikoj mjeri svode tek na spomen njihovih imena i dužnosti koju su u određenome trenutku obnašali. U radu su, stoga, u skladu s dostupnim vijestima, prikazani poznati familijari Nelipčića koji su kroz tri generacije ove obitelji, koliko je trajalo razdoblje od njihova uspona do nestanka, obnašali različite dužnosti za svoje gospodare.

Ključne riječi: familijari, plemstvo, Nelipčići, srednji vijek, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo

Društveni razvitak plemstva u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu tijekom druge polovice XIII. stoljeća doživio je pod neposrednim utjecajem onodobnih političkih prilika – slabljenja vladareve moći, dinastičkih borbi za

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom “Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja: Urbane elite i urbani prostor”, broj IP-2014-09-7235.

prijestolje i njima uzrokovanoga sloma središnje vlasti – niz promjena koja su se očitovale u jačanju vlasti velikaša (baruna), stvaranju njihovih dominija, slabljenju uloge roda kao i u pojavi novih oblika odnosa u sustavu klijentele – institucije familijara (*familiaritas*). Proistekla iz postupnoga slabljenja veza između plemstva i kralja, koji su je promovirali kao sredstvo sakupljanja vojske i upravljanja kraljevstvom (što su od njih ubrzo preuzeli i velikaši), pojava institucije *familijara* bila je “jednom od razlikovnih obilježja ugarskoga plemićkoga društva.”²

Iako je tijekom XIII. stoljeća za članove oružane pratnje velikaša prevladavao naziv službenik (*serviens*), isti je do sredine idućega stoljeća postupno istisnut nazivom familijar (*familiaris*), zbog čega se ova dva naziva i smatraju istoznačnima u skladu s davno izrečenom tvrdnjom mađarskoga povjesničara Gyule Szekfűa kako su oni koji su se zvali *servientes* kasnije postali *familiares*.³ Uglavnom, predmet interesa mađarske historiografije, koja je i dala najveći doprinos istraživanju institucije familijara, ova je tema u novije doba počela zaokupljati i pozornost hrvatskih, kao i pojedinih srpskih, povjesničara. Pionirski rad u tome pogledu predstavlja onaj Damira Karbića “Familiares of the Šubići - Neapolitan influence on the origin of the institution of *familiaritas* in the medieval Hungary,” koji predstavlja ne samo prvu studiju o familijarima neke od hrvatskih velikaških obitelji, nego, isto tako, i vrijedan doprinos istraživanju ove teme općenito.⁴ I dok je, slično tome, srpski povjesničar Neven Isailović istraživao krug familijara vojvode Hrvoje Vukčića Hrvatinića u Splitu, odnosno u Dalmaciji i Hrvatskoj,⁵ treba spomenuti kako je temi familijara bila posvećena i nekolicina referata održanih na IV. kongresu hrvatskih povjesničara (Zagreb, 2012. godine) kojom je prigodom, među ostalima, održan i ovaj o službenicima knezova Nelipčica.

Institucija *familiaritas* u svojim je osnovnim crtama bila izražena u pojmovima “vjernosti, službe, nagrade i međusobne obveze,”⁶ pri čemu je osoba koja je stu-

² Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London: Palgrave, 2000), 112.

³ Gyula Szekfű, *Serviensek és familiárisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1912). O tome vidi: Rady, *Nobility*, 111; Pál Engel, *The Realm of St. Stephen* (London; New York: I. B. Tauris, 2001), 126.

⁴ Damir Karbić, “Familiares of the Šubići - Neapolitan influence on the origin of the institution of *familiaritas* in the medieval Hungary”, u: *La noblesse dans les territoires Angevins a la fin du Moyen Age* (Rome: Ecole française de Rome, 2000), 131-147. U uvodu ovoga rada autor donosi detaljan pregled radova mađarskih povjesničara koji su se bavili temom familijara. Vidi: Karbić, “Familiares of the Šubići”, 134.

⁵ Neven Isailović, “O familijarima Hrvoja Vukčića Hrvatinića u Splitu 1403-1413”, *Istorijski časopis* (dalje: *IC*) 58 (2009): 125-146; Isailović, “Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka”, u: *Spomenica akademika Marka Šunjića* (Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu, 2010), 307-326; Isailović, “Nekoliko novih podataka iz 1436. godine o familijarima Hrvatinića u župama Zemunik i Glaž”, *IC* 60 (2011): 135-177.

⁶ Rady, *Nobility*, 110.

pala u službu pojedinoga velikaša prvotno to činila u pravilu na dobrovoljnoj osnovi. Naime, kako je srednje i niže plemstvo uslijed spomenutoga slabljenja kraljevske vlasti bilo lišeno mogućnosti da priliku za vlastiti probitak potraži u kraljevoj službi, mnogi od njih nisu oklijevali stupiti u službi lokalnih velikaša – čija je oružana pratnja tijekom XIII. stoljeća još uvijek, u velikoj mjeri, bila sastavljena od njihovih najbližih srodnika (*fratres et proximi*) – koji su im, u zamjenu za vjernu službu, nudili svoju zaštitu, plaću i udio u upravi njihovih posjeda. Služba familijara, koji su mogli postati dijelom gospodareva kućanstva ili ostati živjeti na svome posjedu, obično je trajala do smrti jedne od strana. Mogla se prenositi s oca na sina, a nisu bili neuobičajeni niti prijevremeni raskidi. Kompatibilna s njegovim društvenim statusom ona je familijaru otvarala mogućnost uspona na društvenoj ljestvici, što je, naravno, u velikoj mjeri ovisilo i o usponu samoga gospodara. Unatoč ranijim mišljenjima kako je pojava ove institucije pridonijela slomu javne vlasti i općemu neredu u društvu, Martyn Rady je ustvrdio kako *familiaritas* nije predstavljala devijaciju od javnoga k privatnom nego je signalizirala “zamjenu ranije vrste privatnih odnosa, kraljevskoga kućanstva i roda, drugom vrstom privatnih odnosa koji su počivali na shvaćanjima vjernosti i međusobnih obveza.”⁷ Na samu promjenu terminologije korištene za označavanje velikaške klijentele u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu, prema mišljenju Damira Karbića, odlučno su utjecali intenzivni kontakti između napuljskih Anžuvinaca i Šubića, koji su bili prvi od velikaša Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva koji su se susreli s nazivom *familiaris* i upoznali s njegovim značenjem, koje su potom i sami preuzeli počevši njime označavati najbliže članove svoje pratnje.⁸

Posredstvom Šubića s tim su se nazivom, prema svemu sudeći, upoznali i njihovi dugogodišnji službenici Nelipčići, koji su se upravo u to doba, na prijelomu XIII. u XIV. stoljeće, uspeli u sam vrh sustava vlasti bibrirskih knezova. “Plemeniti muž knez Nelipac,” od kojega je i moguće kontinuirano pratiti povijest ove plemićke obitelji, očito je već za bana Pavla I. postao jedan od najbližih članova njegove pratnje kako se to posredno može razaznati iz činjenice da se u eshatokolu banove isprave, kojom je ovaj 1304. godine Skradinu udijelio građanske slobode (*libertatibus civilibus*), njegovo ime (u popisu svjedoka,) navodi neposredno iza imena

⁷ Rady, *Nobility*, 111. Ovaj kratki prikaz institucije familijara temeljen je na već spomenutim radovima: Erik Fügedi, *The Elefanthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred* (Budapest: CEU Press, 1998), 117-118, 137-141; Rady, *Nobility*, 110-131; Engel, *The Realm of St. Stephen*, 126-128.

⁸ Činjenica da južnotalijanski pisari jasno razlikuju nazive *familiares*, *servientes* i *servitores* (od kojih su prvim nazivom bili označeni visoki službenici napuljskoga kralja, drugim članovi pratnje, a trećim obične sluge), navela je D. Karbić i na zaključak kako je naziv *familiaris* označavao samo one osobe koje su pripadale najužoj gospodarevoj pratnji i koje su, shodno tome, bile osobe visokoga društvenog položaja. U svezi s time svakako je indikativno, kako dalje navodi, da su ban Pavao I. i njegov brat Juraj I. bili označeni kao *familiares* kralja Karla II. kao što je to bio i jedan od njihovih najbližih pristaša Domald de Zadulinis. Vidi: Karbić, “Familiares of the Šubići”, 139-140.

skradinskoga biskupa.⁹ Svoj položaj Nelipac će još više učvrstiti za Pavlova sina i nasljednika bana Mladena II., koji mu je negdje prije 1318. godine dodijelio titulu vojvode (*Nelipchio voyuoda nostro*),¹⁰ titulu koju je Nelipac držao toliko važnom da će se njome koristiti “čak i nakon što je postao neovisan od Šubića pretvorivši se u jednoga od njihovih najvažnijih neprijatelja.”¹¹

Odvojivši se od Šubića nakon sloma njihove prevlasti (1322.), i sam je Nelipac, utvrdivši se u Kninu, izgradio istovjetnu strukturu vlasti koja je počivala na mreži familijara od kojih su, na žalost, poimenice poznata tek nekolicina. Glavni razlog tome leži pritom u činjenici što vijesti o samome Nelipcu gotovo u potpunosti potječu iz mletačkih vrela čije je težište interesa prvenstveno bilo na općim političkim prilikama u Slavoniji (*in Sclavoniam*), to jest u Hrvatskoj odnosno, u konkretnome slučaju, na odnosima između mletačkih dalmatinskih posjeda s jedne i kneza Nelipca s druge strane. U tome kontekstu članovi njegove klijentele poimenice se spominju tek u izuzetnim slučajevima i uz terminološki općenito navođenje njihovih naslova zbog čega je nemoguće utvrditi ne samo njihovo podrijetlo, nego i društveni status ili odnos spram gospodara.

Prva poznata osoba za koju se, temeljem kasnijih dokumenata, može ustvrditi da je bio u službi kneza Nelipca bio je šibenski građanin Juraj Stipšić (*Georgius Stipsig*), koji se spominje u kontekstu Nelipčeva sukoba s mletačkim Šibenikom 1333. – 1335. godine. Naime, ovaj je šibenski građanin, koji je zbog jednoga ranije počinjenoga ubojstva bio prognan iz grada, bio vlasnik neke utvrde (*quodam castro*) smještene “blizu šibenskih granica preko one rijeke” (Čikole, nap. a.), a koje su se istovremeno htjeli domoći i Nelipčev brat Izan i šibenska općina. Kako im je rečena utvrda mogla biti od koristi u obrani od napada Nelipčića, šibenske su vlasti bile spremne udovoljiti Jurjevu zahtjevu da ga, u zamjenu za utvrdu, oslobode rečene kazne.¹² Započeti u lipnju 1333. godine, pregovori sa šibenskom općinom su se, međutim, odužili, što je vjerojatno i navelo Jurja da svoju utvrdu naposljetku preda knezu Nelipcu, koji se u listopadu iste godine spominje kao njezin vlasnik.¹³ Možda je upravo tada Juraj Stipšić i ušao u Nelipčevu službu te

⁹ Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD) 8 (Zagreb: JAZU, 1910), 76-77, dok. 72.

¹⁰ CD 8, 499, dok. 402.

¹¹ Damir Karbić, “The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred” (doktorska disertacija, Central European University u Budimpešti, 2000), 267-268.

¹² Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike* (dalje: *Listine*) 1, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium (dalje: *MSHSM*) 1 (Zagreb: JAZU, 1868), 409-410, dok. 607; Dane Gruber, *Nelipić, knez cetinski i kninski* (Zagreb: Narodne novine, 1886), 37; Ante Birin, “Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića” (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000), 32.

¹³ Unatoč ovakvome raspletu događaja šibenske vlasti nisu odustajale od namjere da se domognu rečene utvrde – koju je potrebno “imati i povratiti” kako bi “sebe i svoje posjede sačuvali od upada zlikovaca” – zbog čega su, u ožujku 1335. godine, ishodili od Venecije da Jurja u potpunosti razriješe kazne. Iako nije poznato je li to doista i učinjeno, spomenute se utvrde Šibenčani, prema svemu sudeći, ipak

je, zajedno sa svojom braćom, u zamjenu za istu bio nagrađen posjedima u selu Siveriću, koje je knez Ivaniš Nelipčić kasnije (1399.) darovao svome familijaru Stjepanu Bujsinu.¹⁴

Nekoliko godina kasnije spominju se još dvojica Nelipčevih ljudi – magistar Marko, sin Slavčev, knežev bilježnik i Budislav Skomernić – koje 1337. godine nalazimo kako u Skradinu u crkvi sv. Katarine stoje uz kneza, koji je tom prigodom od opunomoćenika splitske općine primio određenu svotu novca koje mu je ova općina bila dužna temeljem jednoga ranijeg ugovora.¹⁵

Spomeni ostalih članova klijentele kneza Nelipca potječu uglavnom iz razdoblja s kraja njegova života. Tako su, na primjer, 1339. – 1340. godine, kada su glasine o mogućem novom pohodu kralja Karla Roberta “u primorske krajeve” (*ad partes maritimas*), nakratko potisnule u drugi plan već odavne narušene odnose između kninskoga kneza i Venecije, u različitim prigodama spominju određeni Marko, Perota Mensi i Bogdan. Svjesna kako bi kraljev pohod, odnosno mogući poraz hrvatskih velikaša, predstavljao ozbiljnu ugrozu po njezine dalmatinske posjede, Venecija je spomenute velikaše nastojala ujediniti u obrambeni savez izlazeći pritom u susret različitim njihovim molbama uključujući i one za nabavkom vojne opreme. Knezu Nelipcu je stoga i bilo dopušteno da kupi određenu količinu vojne opreme u vrijednosti velikih libara za koju je njegovu zastupniku Marku (*Marcus factor dicti comitis*) – vjerojatno ranije spomenutome kneževu kancelaru – 22. svibnja 1339. godine i bila izdana carinska izvozna prijava (buleta).¹⁶ Koncem

---

nisu domogli. Vidi: *Listine* 1, 413-414, dok. 616; 442-443, dok. 661; Šime Jurić, *Grada za bibliografiju cetinske krajine do 1980. I. dio*. Zbornik Cetinske krajine, knj. 3 (Sinj: Kulturno društvo “Cetinjanin”, 1982), 33-34, reg. 117; Birin, “Knez Nelipac”, 32-33; Ante Birin, “Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine”, u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevi u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, ur. Marko Menđušić i Drago Marguš (Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008), 119-120. Točna lokacija same utvrde nije poznata. S. Zlatović smatrao je kako je riječ o utvrdi Lavičac smještenoj “iznad skradinskoga buka (ili vodopada), gdje se Čikola slieva u Krku, na lijevoj strani, vide se povrh strma hunca, ruševine staroga grada, i to samo temelji ograde i unutrašnjih sgrada. Narod po navadi, kad mu nezna imena, zove ga Babingrad.” Vidi. Stjepan Zlatović, “Topografske crte o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim građevinama na kopnu od Velebita do Neretve”, *Starohrvatska prosvjeta* 2 (1896): 151.

¹⁴ Šišić, “Iz arhiva u Željeznom”, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva* (dalje: VZA) 7 (1905): 162, dok. 24; CD 18 (Zagreb: JAZU, 1990), 479-480, dok. 335.

¹⁵ Kaptolski arhiv u Splitu, *Scrinium B*, sv. 538 (Lucius collectanea), 184-184'; Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: HAZU), Lucius, 46-48, sv. 15.; Ivan Lučić-Lucius, *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù* (Venecija: Curti, 1674), 213-214; Lučić-Lucius, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* 1-2, prir. Jakov Stipišić (Split: Čakavski sabor, 1979), 498; Birin, “Knez Nelipac”, 35-36. Riječ je o mirovnome ugovoru koji je 1333. godine bio zaključen između Šubića, odnosno kneginje Lelke (Jelene), supruge kneza Jurja II. i Splita pri čemu je Lelka prenijela na kneza Nelipca svoju tražbinu od pet tisuća libara koje je imala u Splitu. Gore spomenutu vijest donosi Ivan Lučić-Lucius u svojoj kronici *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* u kojoj se, međutim, ne navode imena rečenih Nelipčevih ljudi nego su ona sačuvana u Luciusovoj ostavštini, koja sadrži kratke izvratke iz dokumenata kojima se koristio. Vidi: Karbić, “The Šubići of Bribir”, 97.

¹⁶ Šime Ljubić, *Listine* 2, *MSHSM* 2 (Zagreb: JAZU, 1870), 42, dok. 77; Jurić, *Grada*, 34, reg. 121; Gruber, *Nelipić*, 41; Karbić, “The Šubići of Bribir”, 111; Birin, “Knez Nelipac”, 42.

svibnja iduće godine mletački providuri u Dalmaciji uzalud su iščekivali dolazak kneževa poslanika Perote Mensija zaputivši se potom iz Nina u Senj kako bi s krčkim knezovima pregovarali o rečenome savezu.¹⁷

U međuvremenu se u srpnju 1339. godine – prigodom sklapanja mira između knezova Mladena III. Šubića i Nelipca s jedne i splitskoga nadbiskupa s druge strane – spominje i knežev blizak prijatelj imenom Bogdan (*intimus comitis Neliptii nomine Boydanus*), koji je zbog sudjelovanja u pljački nadbiskupova posjeda, sela Sv. Juraj (današnji Kaštel Sućurac), u odsutnosti bio osuđen na kaznu odsijecanja ruke. Činjenica da ga splitski knez u svome izjvešču naziva kneževim “bliskim prijateljem” (*intimus*), otkriva kako je Bogdan pripadao samome vrhu Nelipčeve klijentele i kako je vjerojatno uslijed zauzimanja samoga Nelipca i u znak dobre volje splitske općine on i bio oslobođen navedene kazne.¹⁸

Osim već spomenutoga magistra Marka, tek je za još jednoga Nelipčeva službenika poznat njegov naslov, ali također i ime njegova oca. Riječ je o knezu Dminoju, sinu Martina Ludovića (*Dminoe condam Martini Ludovich*), koji se spominje 1343. godine i to u dvije prigode: prvi put 4. listopada kada je prisustvovao zaključivanja mirovnoga ugovora kojim je okončan sukob između kneza Nelipca i mletačkoga Šibenika¹⁹ i potom 11. prosinca kada se zajedno s još jednim, poimenice nepoznatim, kneževim poslanikom vraćao iz Venecije (*comes Diminoy et socius ambaxatoris comitis Nelipcii*).²⁰ U potonjemu slučaju razlog njegova boravka u Veneciji vjerojatno je bio povezan s pitanjem dodjeljivanja mletačkoga građanstva koje je knezu Nelipcu i njegovim nasljednicima bilo obećano spomenutim mirovnim ugovorom i koje mu je neposredno potom, 25. prosinca, uistinu i bilo dodjeljeno.²¹

Je li ovaj Dminoje istovjetan s knezom Dminojem iz Hrvaca (*comes Dminoi de Churvach familiaris comitis Iohannis*), koji se desetak godine kasnije spominje kao familijar Nelipčeva sina, kneza Ivana – koji ga je, pošto su mu Domaldovi potomci prethodno ustupili darovnicu kralja Andrije II. za Cetinu (1356.), uputio na dvor Ludovika I. “kako bi i tamo dobio potvrdu prenošenja svih prava koja su iz tih privilegija proizlazila na sebe”²² – mišljenja se razlikuju. Polazeći od činjeni-

¹⁷ *Listine* 2, 74, dok. 141; Gruber, *Nelipić*, 44; Birin, “Knez Nelipac”, 42.

¹⁸ *Listine* 2, 46-47, dok. 86; Jurić, *Građa*, 35, reg. 126; Gruber, *Nelipić*, 41; Karbić, “The Šubići of Bribir”, 111; Birin, “Knez Nelipac”, 39.

¹⁹ Ljubić, *Listine* 2, 200, dok. 332; Jurić, *Građa*, 40, reg. 151; Birin, “Knez Nelipac”, 55-59; Neven Isailović, Aleksandar Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane – još jedan pokušaj ubikacije”, *Povijesni prilozi* 43 (2012): 40.

²⁰ Ljubić, *Listine* 2, 209, dok. 348; Jurić, *Građa*, 41, reg. 156; Birin, “Knez Nelipac”, 60; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 40. Kada je riječ o knezu Dminoju, N. Isailović ostavlja otvorenu mogućnost kako je možda upravo on bio “neimenovani izaslanik koji je u ime Nelipčića išao Mlečanima koncem 1342. godine”. Vidi: Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 40, bilj. 44.

²¹ *Listine* 2, 209-210, dok. 349; Jurić, *Građa*, 41, reg. 157; Gruber, *Nelipić*, 58; Birin, “Knez Nelipac”, 60.

²² Mladen Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol kao ‘vjerodostojna mjesta’”, *Fontes – izvori za hrvatsku povi-*

ce da Cetinska županija 1343. godine nije bila u vlasti Nelipčića Isailović smatra kako je Dminoje, sin Martina Ludovića, koji se spominje te godine, podrijetlom vjerojatno “sa prostora Kninske županije odnosno Oprominja ili Polja, koje je u tome trenutku Nelipac držao”²³ te kako on ili nema nikakve veze s knezom Dminojem iz Hrvaca, koji se spominje 1356. godine ili kako je riječ o “pogrešci kojom se ta ista osoba vezuje za Hrvace.”²⁴ Dodatnoj zbrци pritom je pridonijelo i to što se iz jedne nedatirane isprave u kojoj se spominje njegov sin Ivan – koju N. Isailović datira u “razdoblje oko 1355. – 1356. godine”, dok je M. Ančić stavlja na početak 1358. godine – vidi da knez Dminoje u tome trenutku više nije bio živ (*Iohannes filius condam Dminoi*).²⁵ Imajući, međutim, u vidu povezanost Nelipčića i Svačića – koja se očitovala i 1343. godine kada se nekolicina pripadnika toga roda (*Desaucichorum*) obvezala na vjernost kliškim knezovima Šubićima obećavši pritom kako neće ići u službu kneza Nelipca, njegova sina (Ivana) ili nećaka Konstantina²⁶ i 1356. godine kada se “plemeniti muževi” Slavogost i Domald pokojnoga Ilije, ustupajući Ivanu Nelipčiću spomenutu darovnicu kralja Andrije, nazivaju njegovim rođakom (*consanguineus*)²⁷ – ne bi bilo ništa neobično u tome da su neki od familijara kneza Nelipca, pa tako i Dminoje, potjecali iz Cetine bez obzira što ona u to doba nije bila u njegovoj vlasti. Isto tako, ne može se isključiti niti mogućnost da je svoj posjed u Hrvacama, koji je očito bio njegov najvažniji posjed, knez Dminoje dobio tek nakon što su Nelipčići stekli Cetinu. Kada se povrh toga uzme u obzir i činjenica da u oba navrata (i 1343. i 1356. godine) uz Dminojevo ime stoji kneževski naslov te mogućnost da je 1356. godine još uvijek bio živ (ako prihvatimo dataciju spomenute nedatirane isprave u 1358. godinu), sasvim se izglednom čini pretpostavka kako se, prije nego li o dvojici istoimenih kneževa, ipak radi o jednoj te istoj osobi.

Kругu Nelipčeve klijentele pripadala je bez sumnje i nekolicina osoba koje se spominju neposredno nakon njegove smrti kada ih nalazimo u službi ili u pratnji njegove udovice kneginje Vladislave.²⁸ Riječ je, među ostalima, o “distriktualcu

jest (dalje: *Fontes*) 11 (2005): 38; CD 12 (Zagreb: JAZU, 1914), 383, dok. 285; Jurić, *Građa*, 49, reg. 194; Birin, “Knez Nelipac”, 83; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 40.

²³ Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 40.

²⁴ *Isti*, 40.

²⁵ Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 39, 66, dok. 2; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 40.

²⁶ CD 11 (Zagreb: JAZU, 1913), 98-100, dok. 75; *Splitski spomenici. Dio prvi. Splitski bilježnički spisi. Svezak I. Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone od 1341. do 1344.*, prepisao Jakov Stipišić, regesta sastavio Ante Nazor, MSHSM 53 (Zagreb: HAZU, 2002), 204-205, dok. 342.

²⁷ CD 12, 383, dok. 285; Jurić, *Građa*, 49, reg. 195.

²⁸ U vrelima se njezino ime navodi u dva oblika: Vladislava (*Vladislava*, *Vedislava*) i Velislava (*Velislava*, *Velislava*, *Velizlava*, *Velizlava*, *Belislava*). Vidi: *Opsada Zadra*, prir. Veljko Gortan, Branimir Glavičić, Vladimir Vratović et al., MSHSM 54 (Zagreb: HAZU, 2007), 120-121; *Listine* 2, 219, dok. 358; 239, dok. 398; Šišić, “Iz arhiva u Željeznom”, 142, dok. 7; 144, dok. 8; CD 11, 205, dok. 157; 207, dok. 158; Giuseppe Alačević, “Alcuni documenti inediti di Velislava vedova del conte Nelipčić di Knin”, *Biblioteka za povijest dalmatinsku* 4 (1882): 117-125.

gospođe kneginje” (*districtualis domine comitisse*) Radoslavu Slavičiću iz Badnja²⁹ (*Radosclavus Sclavicich de Badagno*), koji je, očito u svojstvu opunomoćenika i u njezino ime, 20. ožujka 1345. godine u Šibeniku utvrdio nacrt mirovnoga ugovora kojim je trebao biti okončan obnovljeni sukob između Nelipčića (odnosno Nelipčeva nećaka kneza Konstantina) i mletačkoga Šibenika.³⁰ Kada je tri dana kasnije, 23. ožujka u dvorani palače u Kninu (*in sala palatii*) utanačeni ugovor bio i službeno potpisan od strane kneginje Vladislave – koja je to učinila u svojstvu tutora i u ime svoga maloljetnog sina Ivana – među njegovim se svjedocima navode još četiri osobe koje su također, bez sumnje, bile članovi klijentele njezina pokojnoga muža: Lovro Cindris iz Splita (*Laurencius Zindro de Spaletto*), Ivan Martinov, brat kneza Dminoja (*Johannes filio Martini fratre comitis Dunmoy*), Obrad, sin Milita Manče (*Obrade filio de Milita Manche*) i Prandin Pisano zvan Nesim (*Prandinus Pisano nominato Nesimo*).³¹ Spomen splitskoga plemića ser Lovre Cindrisa pritom je osobito zanimljiv stoga što on predstavlja prvi spomen jednoga pripadnika dalmatinskoga gradskog plemstva među klijentelom Nelipčića. Kada su uspostavljene veze između ugledne splitske obitelji Cindris i Nelipčića, naravno, nije moguće pouzdano utvrditi, no vjerojatno je kako njezine začetke treba tražiti u razdoblju kratkotrajnoga Nelipčeva kneževanja u Splitu (1326./1327. godine). Koliko su veze između ovih dviju obitelji ostale bliske i dugotrajne, svjedoči i to što se tada još maloljetni Nelipčev sin Ivan tri desetljeća kasnije, 1375. godine, oženio jednom članicom obitelji Cindris – Margaretom, kćeri ili sestrom ser Ivana Marinova.³²

Klijentela kneza Ivana Nelipčića – koji je nakon izmirenja s kraljem Ludovikom I. godine 1345. sjedište obitelji prenio iz Knina (koji je zajedno s drugim traženim tvrdim gradovima ustupio kralju) u Sinj (koji je zauzvrat dobio zajedno s Cetinom i nekim drugim manjim posjedima)³³ – znatno je bolje poznata od one njegova oca. Razlog tome leži, prije svega, u činjenici da sačuvana građa od ovoga trenutka počinje uključivati i spise kraljevske kancelarije kao i one “vjerodostojnih mjesta” (uglavnom različitih kaptola) koji, za razliku od mletačkih izvješća, donose neposrednije, sadržajno bogatije i terminološki preciznije podatke kada je riječ o njihovim familijarima.

²⁹ Selo Badanj nalazi se neposredno uz današnji grad Drniš s njegove sjeveroistočne strane.

³⁰ *Listine* 2, 237-239, dok. 398; Jurić, *Građa*, 43, reg. 168; Birin, “Knez Nelipac”, 66-67.

³¹ *Listine* 2, 239-240, dok. 399; Birin, “Knez Nelipac”, 67-68.

³² Vjekoslav Klaić, “Rodoslovje knezova Nelipčića od plemena Svačić”, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva* 3 (1898): 9-10; Stjepan Gunjača, “Cetinski knez Ivan I. Nelipčić”, *Kalendar Napredak* (1937): 182; Mario-Nepo Kuzmanić, *Splitski plemići, prezime i etnos* (Split: Književni krug, 1998), 32; Birin, “Knez Nelipac”, 88.

³³ *CD* 11, 249-252, dok. 192; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 145-147, dok. 9; Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine* (Zagreb: Školska knjiga, 1972), 202-203, dok. 146; Jurić, *Građa*, 44-45, reg. 174; 45, reg. 175; Gunjača, “Cetinski knez”, 179; Birin, “Knez Nelipac”, 70-71.

Njihov prvi pouzdano utvrđeni spomen u vrelima potječe iz 1356. godine kada se u spomenutoj ispravi – kojom je knez Ivan od svojih rođaka, Slavogosta i Domalda, sinova pokojnoga Ilije, ishodio ustupanje darovnice kralja Andrije II. za Cetinu – među svjedocima toga pravnog čina navode njegovi ljudi Juraj Ježević (*Georgius Dezeuoig*), knez Jarić (*Iarig comite*), Grgur kneza Budislava (*Gregorius comitis Budizloii*), Ivan od Uzdojla (*Iwan de Wzdolia*) i Grd, sin Vukov (*Gard filio Wlk*).³⁴ Osim ovoga podatka ništa se više o spomenutim osobama kao i o njihovu odnosu s knezom, na žalost, ne može reći. Očito je tek kako je knez Jarić bio jedna od važnijih osoba u sustavu vlasti Nelipčića s obzirom da ga petnaest godina kasnije na shodu humske zemlje – koja se uslijed nerazjašnjene zamjene posjeda s kraljem Ludovikom I. nakratko našla pod vlašću kneza Ivana³⁵ – nalazimo kako stoji uz bok kneza Nelipca Konstantinova, Ivanova rođaka. Tom prigodom donesena presuda u sporu između Vuka Nimičića i Vinjana oko sela Hripca bila je providena s pet različitih pečata od kojih su četiri sadržavala natpise na slavenskome pismu, dok je peti, onaj kneza Jarića, bio na latinskome (*S. Jarchi comitis*).³⁶

Otpribliže istovremeno s gore spomenutim članovima kneževe klijentele spominju se također i dvojica familijara – Semjon Pavlović (*Semionus condam Pauli*) i Ivan Dminojević (*Iohannes filius condam Dminoi*), koje je knez Ivan optužio za nepriznavanje njegovih vlasničkih prava nad posjedima koje su držali. Temeљem njegova zahtjeva podban Petar naložio je splitskome kaptolu da kao “vjerodostojno mjesto” (*locus credibilis*) pošalju jednoga kanonika kao svoga izaslanika i svjedoka, koji će zajedno s kraljevskim povjerenicima (*homines regis*) provesti ophodnju (reambulaciju) Semjonovih posjeda u cetinskome kneštvu te

³⁴ Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 64-65, dok. 1.

³⁵ Zbog čega je knez Ivan neposredno nakon tog shoda odlučio ostaviti Hum i vratiti se u Cetinu također nije poznato te možemo samo zaključiti kako je kralj Ludovik 9. listopada 1372. godine, u ime zamjene za gradove Novi i Imotski “u našoj zemlji Humu” kao i za čitavu tu zemlju, Ivanu i njegovim potomcima “neopozivo i za vječna vremena” potvrdio gradove i izvorna prava na Čačvinu, Sinj, Peć i Travnik u cetinskoj županiji, zatim Brečevo u Kanjanskome polju i Kamičak u kotaru Promina kao i sve druge posjede koji mu pripadaju s opravdana naslova te, na kraju, županiju Cetinu sa svim tamošnjim naseljima i zemljama, Vlasima i ostalim stanovništvom te svim pravima, povlasticama i pripadnostima. Ovom su ispravom ujedno bile poništene sve druge isprave izdane u razdoblju od 1365. (kada je očito došlo do razmjene Cetine za Hum) do 1372. godine, koje bi joj bile protivne. Vidi: CD 14 (Zagreb: JAZU, 1916), 440-442, dok. 329; Birin, “Knez Nelipac”, 86-90.

³⁶ Ova je isprava, izvorno satavljena na slavenskome jeziku i pismu, sačuvana u latinskome prijepisu koji je 1379. godine, na zahtjev samoga Vuka Nimičića, sastavio i izdao splitski kaptol. Vidi: Vladimir Rismondo, “Trogirsko i splitsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV i početka XV stoljeća”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14-15 (1975 – 1976): 493-494; Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću* (Zadar; Mostra: Zavod za povijesne znanosti HAZU; ZIRAL, 1997), 97-98.

onih Ivana Dminojevića u polju Kanjane i obdržati prava cetinskoga kneza.³⁷ Vjerojatno početkom 1358. godine³⁸ vicebanov nalog je i proveden, barem u slučaju Semjona Pavlovića³⁹ od kojega je 28. ožujka javno zatraženo prenošenje vlasničkih prava nad posjedima u sinjskome podgrađu, Radošiću, Sišćevici i Hrvacama (*suburgii castris Suin similiter a Radosich et Susciuiica ac Crouace*) kao i na području Čelopeka,⁴⁰ Mrguda⁴¹ i Suhača (*in tenutis Celopech, Margudi, Sohac*) u korist kneza Ivana. Iako nije poznat konačan ishod postupka, nema nikakve dvojbe kako je kneževu zahtjevu bilo udovoljeno, što posredno potvrđuje i činjenica da obojicu familijara i kasnije nalazimo u Ivanovoj službi.

Semjon Pavlović se tako, zajedno sa sinom Nenadom, o kojemu će više riječi biti nešto kasnije, spominje 1369. godine kada je splitski kaptol (na njihovu molbu) proveo reambulaciju njihovih posjeda u Lučanima (*Luchan*), Sopčiću (*Zopcich*) i Velmožane (*Walmasan*),⁴² dok će braća Nenad i Pavao (*Nenado siue Paulus Seminouichi de Zetina*), na samome kraju stoljeća, 1397. godine, biti spomenuti kao *homines regis* zaduženi za provedbu istrage u nekome sporu sa splitskim nadbiskupom Andrijom.⁴³

Ivan Dminojević se, pak, tijekom druge polovice 1370-ih godina, u vrelima spominje kao glavni protagonist nemilih događaja otvoreno kršeći obvezu vjernosti spram svojih gospodara, pri čemu se uz njega pojavljuje i nekoliko dotad nepoznatih familijara Nelipčića. Kada je 1377. godine bila opljačkana jedna velika karavana bosanskih trgovaca (od dvije stotine natovarenih životinja), koji su se sa solju i drugom robom (kupljenom vjerojatno u Splitu) vraćali u Bosnu, za taj su čin bili optuženi Nelipčićevi ljudi: sinjski podkaštelani Ivan Dminojević (*Yuan*

³⁷ Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 38-39, 65-66, dok. 2.

³⁸ S obzirom da kaptolska isprva, koja svjedoči o provedenome postupku, nije datirana, u historiografiji postoje podijeljena mišljenja o vremenu njezina nastanka o čemu je već bilo riječi. (Vidi bilj. 30) Sama isprava pritom, prema mišljenju M. Ančića, predstavlja "zasad prvu i najstariju takve vrste koja je uopće nastala u Splitskome kaptolu." Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 39.

³⁹ Semjona Pavlovića M. Ančić smatra "možda još jednim od Domaldovih nasljednika ili čak potomkom nekoga komu su Domald ili njegovi nasljednici predali određene posjede." Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 38.

⁴⁰ Iako jedini poznati takav toponim na cetinskome području predstavlja zaselak Čelopek u današnjem Blatu na Cetini on, prema svemu sudeći, nije istovjetan s Čelopekom koji se spominje u ispravi i koji se – kao i drugi navedeni posjedi – nalazio negdje u neposrednoj blizini samoga Sinja.

⁴¹ Spomenuti se lokalitet Mrgude, odnosno Mrguda livade, nalazi u blizini današnjega sela Čitluk u sjevernome dijelu općine Sinj. Vidi: Krešimir Kužić, "Four Lakes from Mercator's Map of Croatian Regions and Causes of their Extinction", *Geoadria* 6 (2001), br. 1: 8.

⁴² CD 14 (Zagreb: JAZU, 1916), 172-173, dok. 116; 211-212, dok. 151; Isailović, "Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine", *Povijesni prilozi* 50 (2016): 275.

⁴³ CD 18, 225, dok. 150.

Dminoeuich), Grdomil Ugrinić (*Gerdomilus Vgrine*)⁴⁴ i Mihalčić (*Michalcich*)⁴⁵ te čačvinski kaštelan Perko Gešenić (*Percho Gesseuich*), kao i Ivan Mihalčić (*Yuan Michalcich*), kaštelan Bistrice (Livna) i službenik bana Nikole Szécsija. Zbog počinjene je pljačke, na tužbu splitskih građana i kraljevskih tridesetničara, pred crkvom Male braće u Sinju i u prisutnosti okrivljenika, bio održan i shod na kojemu su kaštelani Čačvine i Bistrice priznali izvršenu pljačku i ponudili povratak otetih stvari čime je spor vjerojatno i bio okončan.⁴⁶

Nedugo potom, 1379. godine Ivan Dminojević zadao je nove, znatno ozbiljnije probleme svojim gospodarima kada je neposredno nakon smrti kneza Ivana Nelipčića “vođen đavoljim duhom” (*diabolo spiritus ductus*), zajedno s članovima svoje pratnje (*seguacibus*) – Mihaljom Dogahom (*Michal Dogah*), Umiljenom Gešenićem (*Humilenus Gesenich*)⁴⁷ i drugima, napao kneginju Margaretu, udovicu kneza Ivana Nelipčića, koja se poslije mise u crkvi Sv. Marije u Cetini vraćala u grad u pratnji svojih familijara (*cum suis familiaribus et familia*) od kojih se izriječkom spominju knez Stjepan pokojnoga Jurja Dubravčića (*comes Stephanus condam Georgii Dubraucich*) i “plemeniti muž” Tvrtko Kurjaković (*nobilis vir comes Tuercho Churiachouich*). Pozadina ovoga nemilog ispada ležala je, prema optužbi same kneginje, u pokušaju osiljenoga familijara – koji je od nje dobio Čačvinu i mnoge druge posjede – da joj preotme grad Sinj i čitavu Cetinu. Suočena s otvorenom pobunom očito vrlo moćnoga i utjecajnoga familijara, Margareta je odlučila sazvati zbor (shod) svih “plemenitih ljudi i Vlaha” cetinske županije,

⁴⁴ U novijoj, cjelovitoj transkripciji i regestu dokumenta koji opisuje spomenuti događaj kao sinjski podkaštelani navode se Ivan Dminojević, Grdomil, Ugrin i Mihalčić (*Yuan Dminoeuich, Gardomille, Vgrine et Michalcich*). S obzirom na činjenicu da se njihova imena – kao i imena ostale dvojice okrivljenika – tom prigodom navode (ili je jasno kako se moraju navesti) u prvome licu jednine, očito je međutim kako su Grdomil i Ugrin bili jedna osoba – Grdomil Ugrinić. Vidi: Mladen Ančić, “Registar Splitskoga kaptola (Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskog kaptola 5)”, *Fontes* 20 (2014): 53-54, dok. 12c; Vladimir Rismondo, *Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature* (Split: Muzej grada Splita, 1954), 20-22.

⁴⁵ Ovaj bi Mihalčić (*Michalcich*) – čije je ime ovom prigodom možda krivo zapisano – mogao biti istovjetan s Mihaljom Dogahom (*Michal Dogah*), koji se dvije godine kasnije, prilikom napada na kneginju Margaretu, spominje kao član pratnje Ivana Dminojevića.

⁴⁶ Rismondo, *Pomorski Split*, 20-22; Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 53-54, dok. 12c; Jurić, *Grada*, 54, reg. 217; Gunjača, “Cetinski knez”, 183; Josip Ante Soldo, “Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića”, u: *Sinjska spomenica 1715-1965*. (Sinj: Franjevački provincijalat, 1965), 83-84; Ančić, *Putanja klatna*, 189-190; Birin, “Knez Nelipac”, 90; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 42; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 277.

⁴⁷ Kako je to zamijetio Isailović, “Ime nekog Umiljena sačuvano je u današnjem toponimu Umljanović, zabilježeno u ranim mletačkim katastrima i kao Umiljenović. (...) Prezime navedenoga Umiljena Gešenića identično je prezimenu kaštelana Perka (Percho Gessenich, čačvinski kaštelan iz 1377. godine, također službenika Ivana Nelipčića.” Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 42, bilj. 56. U svojem novijem radu Isailović s pravom postavlja pitanje mogućega srodstva između Umljena i Perka te napominje kako bi se prezime moglo “čitati kao Gezević, Gešević ili Ježević”. I dok je više nego vjerojatno kako su spomenute osobe bile bliski rodaci, identificiranje prezimena Gešenić/Gešević i Ježević – zabilježeno u oblicima *Dezeuoiç, Jegeviçh, Iegercich* – nasuprot tome ne smatram opravdanim. Vidi: Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 278, bilj. 63.

koji su tom prigodom potvrdili svoju vjernost Nelipčićima odbacivši svaku mogućnost da Ivan Dminojević bude njihov gospodar i očitovavši se kako bi mogući Ivanovi koraci u tome smjeru bili protivni njihovoj volji. Isto su potom učinili i spomenuti Stjepan Dubravčić (*nobilis vir comes Stephanus*) i Tvrtko Kurjaković, knez Vlaha (*comes Tuertcho Vlachorum Curiachouich*), kao i Juraj, sinjski kaštelan (*comes Georgius castellanus de Sfin*), prisegnuvši na vjernost ugarskome kralju kao i samoj kneginji Margareti i njezinu sinu Ivanišu (*domini regis Hungarie atque domine prefate Margarete eius filii Yuanis*).⁴⁸ Iako konačan ishod cijeloga slučaja nije poznat, očito je kako Ivan Dminojević, koji nije prisustvovao ovome zboru, ako je doista i mislio preuzeti vlast u Sinju i Cetini, u tome nije uspio.

Njegova daljnja sudbina također nije poznata te možemo samo pretpostavljati je li se, ostavši bez šire potpore, izmirio s kneginjom i ostao u njezinoj službi ili je pak bio prisiljen otići iz Cetine. Zanimljiva je s tim u vezi činjenica da se u jednoj šibenskoj privatno-pravnoj ispravi iz 1386. godine među svjedocima navodi određeni Ivan Dminojević (*Iohannes Dminoij*). Iako nije moguće ustvrditi radi li se doista o istoj osobi, već samo ime kao i vrijeme i mjesto nastanka isprave mogli bi govoriti u prilog toj pretpostavci.⁴⁹ U svakome slučaju, Ivan Dminojević (*Dyminaeuig*) iz Siverića očito je doživio duboku starost s obzirom da se početkom XV. stoljeća, točnije 1403. godine, navodi među svjedocima koje je ninski kaptol, prema nalogu vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića, ispitivao u vezi s pobunom šibenskih pučana 1358. godine. Istom se prigodom, u nalogu za provođenje istrage, kao *homo regius* spominje Matej Dminojević iz Siverića (*Matheus filius Dminici de Siverich*), najvjerojatnije Ivanov brat.⁵⁰

U međuvremenu se u vrelima pojavljuju i drugi familijari kneza Ivana Nelipčića od kojih su dvojica 1360. godine, u njegovo ime, splitskoj općini i nekim njezinim građanima posudili određenu svotu novca. Riječ je o Saracenu iz Cetine (*Saracenus (...) de Cetina*), koji je 11. siječnja splitskoj općini posudio svotu od tri stotine,⁵¹ a splitskome građaninu Jakovu Andrijinu svotu od stotinu dukata⁵² te Ivanici pokojnoga Mužjakta (*Çaninus filius quondam Musiacti, familiaris egregii*

⁴⁸ Ančić, "Registar Splitskoga kaptola", 89-91, dok. 21; Stipe Gunjača, "Tragom istraživanja prošlosti Sinja i okolice", *Slobodna Dalmacija*, (Split), 22. III. 1957., 3; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 42; Ivan Botica, "Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)", *Povijesni prilozi* 38 (2010): 15; Isailović, "Između otpora i lojalnosti", 278.

⁴⁹ Mirko Zjačić, "Spisi šibenskog notara Slavogosta", *Starine JAZU* 44 (1952): 226, dok. 32.

⁵⁰ Ferdo Šišić, "Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća", *Starine JAZU* 39 (1938): 204, dok. 49; *Šibenski diplomatarij - Diplomatarium Sibenicense. Zbornik šibenskih isprava* (dalje: *DS*), u: Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara 1. ur. Josip Barbarić i Josip Kolanović (Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1986), 65-67, dok. 27; Milko Brković, "Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 28-30, 43-44; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 43, bilj. 61; Isailović, "Između otpora i lojalnosti", 278.

⁵¹ Antonio Krekich, "Documenti per la storia di Spalato 1341-1414.", *Atti e memorie della Società Dalmata per storia patria* 3-4 (1934): 74, dok. 32; Jurić, *Građa*, 51, reg. 203.

⁵² Krekich, "Documenti", 74-75, dok. 32; Jurić, *Građa*, 51, reg. 202.

virii comitis Iohannis Nelipcii), koji je 10. srpnja splitskome građaninu Franju Damjanovu posudio svotu od šezdeset dukata.⁵³

Kругu kneževih familijara pripadala je i obitelj Ježević,⁵⁴ čiji se član Juraj Ježević (*Georgius Dezeuoig*) navodi među svjedocima već spomenute isprave iz 1356. godine o ustupanju kraljevske darovnice za Cetinu i to kao prvi od svjedoka, što jasno svjedoči o njegovu položaju u strukturi vlasti Nelipčića.⁵⁵ Zašto je knez Ivan Nelipčić, vjerojatno u drugoj polovici 1360 godine, ubio njegova brata, kneza Mišljena (*Mislienus Jegevich, Mislienus Iegercich*), ostaje nejasno. U ispravi o izmirenju s braćom ubijenoga Mišljena, knezom Jurjem i Ilijom – učinjenom 1. travnja iduće godine pred splitskim kaptolom – navodi se tek kako je Ivan to učinio “ne bez razumna razloga” (*non sine rationabili causa*). Međusobni oprost svih rečenih i učinjenih nepravdi, zlodjela i uvreda (*omnibus iniuriis, maleficiis, offensionibus et contumeliis dicto uel facto illatis inter eos*) otkriva, međutim, kako je krvavome događaju očito prethodio buran sukob između dviju strana. Iako, naravno, nije moguće utvrditi ima li taj sukob kakve veze s istovremenom parnicom cetinskih plemića Grubića – koji su cetinskoga kneza optužili da ih je nepravедno izbacio iz njihove plemenštine i lišio njihovih prava⁵⁶ – možemo se ipak zapitati nije li netom stečena cjelovita vlast nad županijom utjecala na krući odnos Nelipčića prema lokalnome plemstvu i na – kako su oni to vidjeli – kršenje njihovih prava, što je, naravno, u konačnici, moglo dovesti do međusobnih sporova i sukoba. U svakome slučaju obje su strane, svjesne posljedica koje bi se mogle izroditi iz ovoga ubojstva, bile sklone izmirenju, koje je uskoro i dogovoreno i u ime kojega je knežev zastupnik – gore spomenuti splitski građanin ser Franjo Damjanov – isplatio rečenoj braći “vražđu” (“umiru krvi”) u iznosu od dvije stotine i četrdeset malih libara.⁵⁷

Ovome popisu familijara cetinskoga kneza može se svakako pridodati i nekolicina njih koji se spominju neposredno nakon njegove smrti, a koje nalazimo u službi njegove udovice kneginje Margarete. Riječ je o sinjskome kaštelanu Tvrdomilu,

⁵³ Krekich, “Documenti”, 77-78, dok. 38; Jurić, *Građa*, 51, reg. 204.

⁵⁴ Ime ove obitelji očuvalo se u imenu njihova prebivališta, današnjega naselja Ježević, smještenoga oko četiri kilometra istočno od grada Vrljike.

⁵⁵ Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 64-65, dok. 1.

⁵⁶ CD 13 (Zagreb: JAZU, 1915), 86-89, dok. 62; Jurić, *Građa*, 51, dok. 205; 51-52, dok. 206; V. Klaić, “Rodoslovje”, 8; Nada Klaić, “Postanak plemstva »Dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske«”, *Historijski zbornik* (dalje: *HZ*) 11-12 (1958 – 1959): 153, bilj. 105; N. Klaić, “Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj s posebnim obzirom na njegov razvitak u Cetinskoj krajini”, u: *Cetinska krajina od prethistorije od dolaska Turaka* ur. Božidar Čečuk, Ivan Marović i Željko Rapanić, (Split: Hrvatsko arheološko društvo, 1984), 268; Gunjača, “Cetinski”, 181; Soldo, “Cetina”, 81-82; Tomislav Raukar, *Seljak i plemić hrvatskoga srednjovjekovlja* (Zagreb: FF press, 2002), 32, 34-35; Birin, “Knez Nelipac”, 84-85.

⁵⁷ Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 251-253, dok. 1; Radoslav Lopašić, “Spomenici Tržačkih Frankopana”, *Starine* 25 (1892), 320, reg. 15; Jurić, *Građa*, 52, reg. 207; Lucius, *Memorie*, 516 (*Povijesna svjedočanstva*, 1088); V. Klaić, “Rodoslovje”, 7; Gunjača, “Cetinski knez”, 182; Soldo, “Cetina”, 82; Birin, “Knez Nelipac”, 86.

sinu Dročine (*Terdomilus filius Drochina castellanus castris de Szing*) i Pribcu, sinu Tvrdozlava (*Pribach filius Tuerdyslaui*), familijarima kneginje Margarete (*familiares nobilis domine Margarethe relicte olim magistri Iwan*), koji su 1381. godine, po njezinu nalogu, od kninskoga kaptola zatražili prijepise isprava bana Nikole (iz 1345. godine) i kralja Ludovika I. (iz 1372. godine).⁵⁸

Iste je godine jedan drugi familijar, Nikola pokojnoga Vukše (*Nicolaus quondam Vulxe, nuncius et familiaris magnifice domine Margarite comitisse de Cetina*), u ime kneginje Margarete pokrenuo pred splitskom kaptolom spor protiv zadarskoga trgovca ser Miše Pečarevića u čije je ime njegov poslovni partner (*socius*), splitski plemić ser Teodozije Leonov, tri mjeseca ranije s kneginjinim zastupnikom “plemenitim mužem” Jurjom Kurjakovićem (*nobili viri Georgio Ciuriachouich*) ugovorio kupovinu određene količine životinja (*certam quantitatem animalium*). Kako se prigodom njihova prijevoza preko rijeke dio životinja utopio, dok su dio opljačkali lopovi i ugrabili vukovi, rečeni zadarski trgovac nije htio primiti preostale životinje niti isplatiti ugovorenu svotu od pedeset solida po grlu stoke zbog čega je kneginja Margareta i pokrenula ovaj spor tražeći isplatu odštete u iznosu od osam stotina dukata.⁵⁹ Deset godina kasnije Nikola će biti ubijen, a zbog problema nastalih njegovim ubojstvom braća Matej i Ivan Rogarić s Klisa isplatit će Nikolinu bratu Stipku Mariću, također s Klisa, tri stotine zlatnih dukata u ime “vražde.”⁶⁰

Osobito je pak zanimljiv spomen Stjepana Jurjeva iz Zmine, “familijara pokojnoga magistra Ivana, sina Nelipčeva” (*Stephanus, filius Georgii de Zmine, de predicto regno nostro Croacie, familiaris quondam magistri Iwan, filii Nelpeci*) s obzirom da se radi o jedinome poznatom slučaju stavljanja nekoga od familijara Nelipčića pod neposrednu zaštitu kraljevske vlasti. Stjepana je, naime, kraljica-majka Elizabeta, nakon gušenja ustanka koji je izbio na jugu kraljevstva i svega dva dana nakon osvajanja Vrane, zbog iskazane vjernosti 30. listopada 1383. godine uzela pod svoju kraljevsku zaštitu (*reginalem protectionem*) naloživši banu kako Stjepana i njegove jobagione te sluge i sve koji mu pripadaju (*iobagiones, famulos et quomodolibet ad ipsum pertinentes*) ubuduće nitko ne smije neopravdano i protuzakonito tužiti ili na bilo koji način uznemiravati.⁶¹

⁵⁸ Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 158, dok. 19; 159, dok. 20.

⁵⁹ U objavljenome prijepisu ove isprave ispušten je, kako je ustvrdio M. Ančić, dio koji govori kako je bila “riječ o ugovorenoj prodaji 1000 kastrata, te da je kneginja Margarita smatrala da joj, zbog propasti stada, pripada odšteta od 800 dukata”. HR, KAS, sv. 64, Ser. A, fol. 21-22, 44-45; Rismondo, “Pomorski Split”, 22; Mladen Ančić, “Gospodarski aspekti stočarstva cetinskog komitata u XIV. st.,” *Acta historico-oecconomica Iugoslaviae* 14 (1987): 85, bilj. 79; Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 93-96, dok. 23.

⁶⁰ Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 140-144, dok. 38.

⁶¹ CD 16, 399, dok. 315; Jurić, *Građa*, 58, reg. 237.

Familijari kneza Ivaniša, posljednjega muškog izdanka Nelipčića, u izvorima se, slično kao i u slučaju njegova oca, pojavljuju gotovo u isto vrijeme kada i sam knez Ivaniš – na pragu punoljetnosti, no još uvijek pod skrbništvom svoje majke Margarete, počinju javno istupati. Prigodom primanja bosanskoga bana Vuka Vukčića, brata velikoga vojvode Hrvoja i njegova podbana, kneza Ivana Mišljenovića u red zadarskih građana u rujnu 1392. godine uz kneza Ivaniša, koji je zajedno sa svojim rođakom Nelipcem prisustvovao tome svečanom događaju, nalazimo i njegova familijara Mihovila Dojčića (*Michaele Doycich familiari domini comitis Yvani et comitis Ioannis de Nelipitio*).⁶²

Istovremeno je, zbog kneževe malodobnosti, uprava nad baštinskim posjedima obitelji bila povjerena knezu Stjepanu Dubravčiću, koji se u ljeto 1393. godine spominje kao upravitelj cetinske županije (*gubernator Cetine comitatus Iohannis comitis*) i prema čijemu su nalogu Vuk Bonača (*Valcus, generum Bonaze*) i Vuk Paprešić (*Valchus Papressich*) s četrdesetoricom svojih ljudi opljačkali i uništili solane Splitske nadbiskupije kod Dujmovače (*ad Aquam sancti Dompnii*).⁶³ Vjerojatno iz istoga razloga Stjepanu je također bila povjerena i služba Ivaniševa vikara u Trogiru (*Stipano Dubraucich vicarius*), koju je obnašao tijekom 1394. godine prije nego što su koncem iste godine općinske vlasti jednostrano i prijevremeno uklonile kneza Ivaniša s časti trogirskoga kneza.⁶⁴

Tijekom posljednjega desetljeća XIV. stoljeća u više se navrata spominju i kneževi familijari Nenad Semjunić iz Cetine (*Nonada Sembuming de Cetina*) i Stjepan Bujsinić iz Butine Vasi (*Stephanus Buyginig de Dutmanas*).

Nakon svoga prvog spomena 1369. godine prigodom reambulacije nekih obiteljskih posjeda⁶⁵ Nenad Semjunić, sin Semjona Pavlovića, u vrelima se ponovno pojavljuje 1391. godine kada ga nalazimo kao jednoga od jamaca gore spomenutoga sporazuma o vraždi između Marića i Rogarića, kojom prigodom uz njegovo ime stoji kneževski naslov (*comes Nenad Samionich*) svjedočeći tako o njegovom istaknutom položaju u društvu.⁶⁶ I dok se 1397.⁶⁷ i 1403.⁶⁸ godine Nenad spominje kao *homo regius*, odnosno svjedok u jednoj istrazi, godine 1410. se kao prvi navodi među kneževim “vjernima i slugama” (*fideles et seruitores*) koji su bili

⁶² Lucius, *Memorie*, 356 (*Povijesna svjedočanstva*, 782); Ferdo Šišić, “Ljetopis Pavla Pavlovića, patricija zadarskoga”, VZA 6 (1904), 16; Jurić, *Grada*, 60, reg. 248.

⁶³ Neposredan povod ovom napadu bio je, prema svemu sudeći, spor sa splitskom nadbiskupijom oko plaćanja crkvene desetine. Vidi: CD 17 (Zagreb: JAZU, 1978), 530-531, dok. 379; Jurić, *Grada*, 61, reg. 252.

⁶⁴ Sâm je Ivaniš čast trogirskoga kneza obnašao tijekom 1393./94. godine. Vidi: Birin, “Knez Nelipac”, 96-97.

⁶⁵ CD 16, 172-173, dok. 116; 211-212, dok. 151.

⁶⁶ Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 143, dok. 38; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 275.

⁶⁷ CD 18, 225, dok. 150; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 275.

⁶⁸ Šišić, “Nekoliko isprava”, 204, dok. 49; DS, 65-67, dok. 27; Brković, “Isprave bosansko-humskih”, 28-30, 43-44; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 275.

svjedocima darovanja sela Trolokve trogirskome građaninu Petru Matejevu de Chiudisu.⁶⁹ Njegov posljednji spomen u vrelima datira iz 1417. godine i otkriva dio bogatstva koje je posjedovao. Riječ je, naime, o šest srebrnih pladnjeva u vrijednosti šezdeset dukata koje je Nenad te godine založio u Trogiru.⁷⁰

Kada je riječ o “plemenitome mužu” Stjepanu, sinu Bujsinovu iz Butine Vasi (*nobilis vir Stephanus filius Buyzini de Butinauaz*), on se u vrelima spominje 1397. godine kada je kao *homo regius* (*Stephanus, filius Butyini de Butinafalua*) trebao sudjelovati u uvodenju Ivana i Nikole Gorjanskoga u posjed otoka Cresa i Osora⁷¹ te 1399. godine kada ga je knez Ivaniš, u ime vjerne službe (*pro fidelibus serviciis*), obdario posjedima u selu Siveriću. Ovaj čin zanimljiv je pritom stoga što pokazuje kako je zemlja davana familijarima – čije je držanje, naravno, bilo uvjetovano njihovom vjernom službom – bila davana na doživotno uživanje i uz priuzdržaj gospodarevih vlasničkih prava. Potvrđujući to pravilo, ova darovnica ujedno predstavlja i njegov izuzetak jer je zemlja koja je prethodno bila dana na uživanje jednome drugom kneževu familijaru, Jurju Stipšiću (i njegovoj braći), nakon njihove smrti bila vraćena njezinu vlasniku knezu Ivanišu, koji ju je sada – zajedno sa svim njezinim jobagionima, selištima, vinogradima, poljima i drugim pripadnostima – darovao u trajno vlasništvo rečenome Stjepanu i njegovim nasljednicima,⁷² od kojih nam je poznat Stjepanov sin Ivan.⁷³ Zajedno s Nenadom Semjunićem i Stjepan (*dominus Stephanus Buysinich*) se spominje na zboru plemstva održanome u Plavnom potkraj XIV. stoljeća,⁷⁴ dok se obojica, zajedno s ranije spomenutim Ivanom Dminojevićem, spominju i 1403. godine kada su u svojstvu svjedoka bili ispitani u istrazi ninskoga kaptola o pobuni šibenskih pučana (1358.).⁷⁵

⁶⁹ Lucius, *Memorie*, 427 (*Povijesna svjedočanstva*, 919); Paolo Andreis, *Storia della città di Traù* (Spljet: Hrvatska štamparija Trumbić, 1908), 129; Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira*, sv. I, prir. Vladimir Rismondo (Split: Književni krug, 1977), 146; V. Klaić, “Rodoslovlje”, 12; Jurić, *Grada*, 83, reg. 369; Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore* (Split: Književni krug, 1997), 38; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 276.

⁷⁰ Ančić, “Gospodarski aspekti”, 92, bilj. 105; Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 276.

⁷¹ György Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* 10/2 (Buda: Typis Regiae Universitatis, 1834), 494-496, dok. 283; CD 18, 228-229, dok. 155; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 43.

⁷² Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 162, dok. 62; CD 18, 479-480, dok. 335. S obzirom da su zemlju dobivenu na uživanje pod istim uvjetima (vjerna služba) mogli naslijediti i rođaci ili nasljednici familijara te da je iz sadržaja same darovnice poznato kako su rečenu zemlju u Siveriću prethodno držali pokojni Juraj Stipšić i njegova braća (*olim Georgyy (...)*), izvjesno je kako ovi, nakon bratove smrti, nisu bili u mogućnosti nastaviti Jurjevu službu zbog čega je zemlja i bila vraćena gospodaru.

⁷³ Vidi: Isailović, “Između otpora i lojalnosti”, 283, bilj. 89.

⁷⁴ Ovaj zbor plemstva – o kojemu svjedoči isprava kojoj nedostaje godina njezina izdanja – Nikola Jakšić datira u 1391. godinu, dok Ivan Majnarić smatra kako je riječ o kraju XIV. stoljeća. Vidi: Nikola Jakšić, *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi* (Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000), 307; Ivan Majnarić, “Srednje i niže plemstvo u širem zadarskom zaleđu od polovice XIV. do polovice XV. stoljeća” (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012), 135, bilj. 770.

⁷⁵ Šišić, “Nekoliko isprava”, 204, dok. 49; DS, 65-67, dok. 27; Brković, “Isprave bosansko-humskih”, 28-30, 43-44.

Iako nije moguće pouzdano utvrditi je li Petko Bubković iz Badnja “s područja kneza Ivana” (*de tenutis comitis Iohannis*) bio u kneževoj službi kao ni je li upravo po njegovu nalogu 1398. godine mačaru Radoslavu iz Šibenika predao petnaest dukata – koje je ovaj pak trebao predati na čuvanje kanoniku Jurju pokojnoga Nikola Stagala – moglo bi se pretpostaviti kako je i on bio u sličnome statusu i kako mu je ovom prigodom bila povjerena ista zadaća kao i ranije spomenutima Saracenu iz Cetine i Ivanici pokojnoga Mužjakta koji su, u kneževo ime, davali pozajmice splitskoj općini i njezinim građanima.⁷⁶

Početak XV. stoljeća, kada se nakon novoga rasplamsavanja protudvorskoga pokreta izazvanoga Žigmundovim kratkotrajnim svrgavanjem s prijestolja i zaotčeništvom (1401.), knez Ivaniš – zajedno sa svojim tastom, palatinom Detrikom Bubekom i šogorom, bosanskim velikim vojvodom Hrvojem Vukčićem Hrvatinićem – odmetnuo od kralja, spominje se i jedan njegov poimenice nepoznat familijar. Nastojeći ovladati dalmatinskim gradovima koji su ostali vjerni Žigmundu i prisiliti ih na predaju, kraljevi su se protivnici usredotočili na osvajanje dviju ključnih strateških mjesta u unutrašnjosti – Knina, koji je veliki vojvoda Hrvoje osvojio koncem proljeća 1401. godine i Klisa, koji je (zajedno s Hrvojevim familijarom knezom Tvrtkom Latičićem) opsjeo knez Ivaniš i koji je 6./7. prosinca također bio osvojen o čemu je sam knez, putem jednoga svog familijara (*ad vn familiare d'esso Conte*), obavijestio Trogirane.⁷⁷

S obzirom na svoje podrijetlo i službu osobito je zanimljiv Ivanišev familijar Ostoja iz Vrbasa (*Ostoiza de Orbraz*), koji se 6. veljače 1405. godine spominje kao skradinski knez i majordom Ivaniševa dvora (*comes nostro Scardonensi ac etiam et comes curie nostre nunc constituto*).⁷⁸ On je, naime, jedini poznati službenik Nelipčića podrijetlom s prostora susjednoga Bosanskog Kraljevstva pri čemu ostaje otvoreno pitanje je li do njegova stupanja u Ivaniševu službu došlo uslijed približavanja i rodbinskoga povezivanja Nelipčića i Hrvatinića, koji su u to doba vladali Vrbasom ili mu je ono prethodilo. Poznato je, naime kako su Nelipčići početkom 1360-ih godina držali županije Sanu i Vrbas čije se srednje i niže plemstvo stoga i našlo u neposrednome doticaju s njima, a te veze, prema svemu sudeći,

⁷⁶ Josip Kolanović, prir., *Zilio pok. Gulielma de Albanis de Regio: bilježnički zapisi iz 1398. i 1400. godine* (Zadar; Šibenik: Državni arhiv, 2016), 16-17, dok. 3.

⁷⁷ Lucius, *Memorie*, 375 (*Povijesna svjedočanstva*, 822-823); Franjo Rački, “Notae Joanis Lucii”, *Starine JAZU* 13 (1881): 255; Jurić, *Grada*, 65, reg. 274; Soldo, “Cetina”, 87-88; Dubravko Lovrenović, “Cetinski knez Ivaniš Nelipčić u političkim previranjima u Dalmaciji krajem XIV i tokom prvih decenija XV stoljeća”, *Prilozi Instituta za istoriju* 21 (1986): 205; Birin, “Knez Nelipac”, 106-107; Isailović, “Fragmenti o familijarima Hrvatinića”, 315.

⁷⁸ Iako N. Isailović smatra kako je “ovaj skradinski knez familijar Hrvatinića, budući da su vrbaška i sanska župa pripadale Hrvoju Vukčiću i njegovom rodu u periodu od oko 1383/1391. do 1413. godine,” činjenica da se Ostoja izrijekom navodi kao majordom Ivaniševa dvora ne ostavlja nikakve dvojbe u pogledu njegove pripadnosti krugu familijara Nelipčića. Vidi: Isailović, “Fragmenti o familijarima Hrvatinića”, 322.

nisu u potpunosti nestale niti nakon prestanka njihove vlasti.⁷⁹ Još je zanimljivija, međutim, činjenica da je Ostojica bio jedini službenik Nelipčića koji se spominje kao njihov majordom (*comes curie*), što predstavlja nepobitnu potvrdu kako su Nelipčići, poput drugih velikaša, imali svoj dvor čiji je ustroj oponašao onaj kraljeva dvora. Neposredno prije nego li je postavljen za majordoma, Ostojici je već bila povjerena i uprava nad Skradinom kojega se knez Ivaniš, pod nepoznatim okolnostima, nakratko uspio domoći.⁸⁰ Kako su se Skradin i Šibenik – koji su se tijekom razdoblja protudvorskoga pokreta često nalazili u suparničkim taborima, što je, naravno, utjecalo i na njihove međusobne odnose – sada pak našli u istome taboru, onome napuljskoga kralja, knez Ivaniš je u spomenutom nalogu uputio Ostojicu da Šibenčane, koje je prihvatio za prijatelje i braću, pusti u mirnome uživanju njihovih posjeda opomenuvši ga kako će u protivnome raditi protiv njegove volje.⁸¹ Unatoč tome sporadični sukobi između kneževih podanika i grada Šibenika neće prestati jer je u jesen iduće godine knežev familijar Vukac Galković (*Vulchac Galchovich familiaris supradicti comitis*) – koji se neposredno prije toga (1404.) spominje i u jednoj istrazi splitskoga kaptola⁸² – nasilno pokušao podčiniti neke jobagione šibenskih građana (*iobayones hominum dicte civitatis*) u selima Grabovci, Velim, Putičanje i Podrebac te zauzeti njihove zemlje.⁸³

Iste se 1406. godine u vrelima pojavljuje još jedan istaknuti familijar kneza Ivaniša – Franjo Urkov iz Šušnjara (*magister Franciscus literatus filius Urchonis de Susnar fidelis noster et dilectus familiaris*), kojemu je knez na ime vjerne službe i po savjetu svoje majke Margarete i supruge Elizabete, kao i po savjetu svojih glavnih familijara i savjetnika, darovao posjed Šušnjara (Zagradinje) u Dicmu u

⁷⁹ Spomenute je županije kralj Ludovik I. darovao Nelipčićima vjerojatno na ime nagrade za pomoć pruženu tijekom rata s Venecijom, a okončanoga Zadarskim mirom, s obzirom da se knez Ivan Nelipčić kao župan Sane i Vrbasa spominje 1360. godine. Koliko su dugo ove županije ostale pod njihovom vlašću, nije moguće točno ustvrditi, no poznato je kako su njihovim novim gospodarima između 1383. i 1391. godine postali lokalni velikaši Hrvatinići. Vidi: V. Klaić "Rodoslovje", 7-8; Gunjača, "Cetinski knez", 181-182; Soldo, "Cetina", 80; Birin, "Knez Nelipac", 83.

⁸⁰ Iako nije sasvim jasno pod kojim se okolnostima to dogodilo, izgleda kako se grad u međuvremenu odmetnuo od Žigmunda i priklonio napuljskome kralju, koji ga je isprva povjerio na upravu knezu Ivanišu da bi ga dvije godine kasnije, 23. ožujka 1407., zajedno s Ostrovičom, poklonio vojvodi Sandalju Hraniću. Vidi: Dubravko Lovrenović, "Kako je bosanski vojvoda Sandalj Hranić došao u posjed Ostrovice i Skradina", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 19 (1986): 232-236; Birin, "Knez Nelipac", 113; Isailović, "Fragmenti o familijarima Hrvatinića", 321-322.

⁸¹ *Listine* 5, *MSHSM* 5 (Zagreb: JAZU, 1875), 52-53, dok. 56; *DS*, 71-72, dok. 31; Jurić, *Građa*, 69-70, reg. 297; Birin, "Knez Nelipac", 113; Isailović, "Fragmenti o familijarima Hrvatinića", 322.

⁸² Ančić, "Registar Splitskoga kaptola", 203, dok. 56.

⁸³ Riječ je bila o ukupno dvanaest jobagiona kojima je Vukac, po kneževu nalogu, zapovjedio kako se ubuduće imaju smatrati slugama samoga kneza Ivaniša. Prosvjedujući protiv toga kršenja svojih povlastica, šibenska je općina Vukcu uputila svoje poslanstvo podsjećajući ga kako su spomenuti jobagioni od starine pod vlašću grada Šibenika i kako je takav postupak protivan šibenskim povlasticama koje su im, u ime kralja Ladislava, godine 1402. potvrdili i veliki vojvoda Hrvoje Vukčić i knez Ivaniš Nelipčić. Vidi: Elemér Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* 2/I (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956), 628-629, dok. 5024; *DS*, 126-129, dok. 55; Jurić, *Građa*, 71, reg. 303.

kliškoj županiji. Kao osobu zaduženju za Franjino uvođenje u rečeni posjed knez je pritom imenovao "svoga čovjeka" Pavla Semjunića iz Lučana (*Paulus filius Semigunich de Lucane homo noster*), najvjerojatnije Nenadova brata i svoga familijara, dok je sam nalog za uvođenje u posjed, upućen splitskome kaptolu, sastavio knežev kancelar Franjo Lukin iz Hrusola (*Franciscus Luce de Hrusole eiusdem domini comitis speciali cancelarius*).⁸⁴

Kada se nedugo potom, nakon odlučne Žigmundove pobjede u Bitki kod Dobora (1408.), koja je označila konačan slom protudvorskoga pokreta, knez Ivaniš među prvima požurio pokloniti kralju, ovaj mu je zauzvrat oprostio njegovu nevjeru potvrdivši mu pritom sve one posjede koje su Nelipčićima potvrdili i njegovi prethodnici te prepustivši mu također na uživanje i tvrđi grad Klis kao i Prozor u Rami zajedno sa svim njihovim pravima i pripadnostima.⁸⁵ Ostavši otada sve do kraja života vjeran Žigmundov podanik, knez Ivaniš je tijekom sljedećih desetak godina bez zadržke branio kraljeve interese u Dalmaciji, koju je Venecija, temeljem ugovora sklopljenoga s kraljem Ladislavom Napuljskim (1409.), odlučila silom podložiti. U oba rata koja su dvije strane zbog toga vodile, cetinski je knez (s kraljeve strane) igrao jednu od ključnih uloga ostavši i nakon njihova završetka najvećom prijetnjom novostečenim mletačkim posjedima u Dalmaciji.

Neposredno prije izbijanja Prvog rata za Dalmaciju (1411. – 1413.), u ljeto 1409. godine nailazimo na nove spomene familijara Nelipčića. Kaštelanom Klisa – grada koji je od 1401. godine bio u rukama kneza Ivaniša – u to je doba bio neki Lovro (*comes Laurentius castellanus Clissie*) čije se ime spominje u kontekstu događaja vezanih uz zapljenu broda mletačkoga trgovca Ivana Beltramovoga od splitskoga kneza Cvitka Tolihnića u lipnju rečene godine.⁸⁶ Naime, kako je taj mletački trgovac uhvaćen u krijumčarenju stoke kupljene od kneza Ivaniša, kliški je kaštelan pošao u Split ne bi li ishodio puštanje broda i tereta ponudivši pritom – u svoje ime i u ime kneza Jurja Prodašića (*comes Georgius Prodasich*), vjerojatno još jednoga Ivaniševa familijara – jamčevinu od tri stotine dukata. Kaštelanovu zahjevu bilo je doista i udovoljeno da bi dva mjeseca kasnije, "na zamolbu gospođe cetinske kneginje" (*ad preces domine comitisse Cetine*), postupak protiv mletačkoga trgovca bio poništen – pri čemu je bez sumnje od presudne važnosti u toj odluci bila činjenica kako je knez Cvitko svoju službu obnašao u ime Hrvoja Vukčića Hrvatinića, splitskoga hercega i šogora Ivaniša Nelipčića.⁸⁷

⁸⁴ Ančić, "Registar Splitskoga kaptola", 206-207, dok. 57; Isailović, "Između otpora i lojalnosti", 276.

⁸⁵ Istom prigodom knezu Ivanišu bio je potvrđen i posjed tvrdoga grada Ključa u prominskome kotaru i Zvonigrada u Odorjanskoj županiji. Vidi: Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", 167-169, dok. 28; Šišić, "Nekoliko isprava", 312-314, dok. 128; Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár 2/II* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958), 181, dok. 6411; 182, dok. 6416; 182, dok. 6417; 182, dok. 6418; Jurić, *Grada*, 72, reg. 313; 73, reg. 315; 73, reg. 316; V. Klaić, "Rodoslovlje", 12; Soldo, "Cetina", 90; Birin, "Knez Nelipac", 116-117.

⁸⁶ Više o toj epizodi i o Cvitku Tolihniću vidi: Isailović, "O familijarima Hrvoja Vukčića Hrvatinića", 136-142.

⁸⁷ Mladen Ančić, "Inventar splitskog kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo", *Radovi*

Istovremeno se u ispravi koju je ban Karlo Kurjaković izdao 2. lipnja 1409. godine u podgrađu Klisa i kojom je rečenome splitskom knezu Cvitku Tolihniću kao i plemiću ser Ivanu Ivanovu dao u zakup prikupljanje tridesetine i poreza na sol u Skradinu, Šibeniku i Trogiru među svjedocima toga pravnog čina navode viceban Tvrtko Kurjačić (*dominus Thuertchus Curiacich vicebanus*) i Mikac Dražojević, knez Vlaha kneza Ivaniša (*Misaç Drazoeuich comes Olachorum domini Iohannis*).⁸⁸

Spomenuti je viceban – koji se u vrelima spominje i deset godina ranije (kao *comes Teuerticus Curiacich*) kada je Anki, udovici bana Vuka Vukčića, obećao vratiti imanje Malinuvaa (ako bi ga ona bila voljna iskupiti)⁸⁹ – vjerojatno istovjetan s Tvrtkom Kurjakovićem, vlaškim knezom (*nobilis vir comes Tuercho Churiachouich, comes Tuertcho Vlachorum Curiachouich*), koji se 1379. godine spominje kao familijar Nelipčića. Činjenica da je Tvrtko imao sina imenom Juraj te da se istoi meni “plemeniti muž” Juraj Kurjaković (*nobilis vir Georgius Ciuriachouich*) 1381. godine spominje kao zastupnik kneginje Margarete, govorila bi u prilog zaključku kako se uistinu moglo raditi o istoj osobi.⁹⁰

Mikac Dražojević se pak ponovno spominje 1414. godine i to kao knežev “službenik” (*Miccius servitor ipsius comitis Iohannis*) koji je od kralja Žigmunda, u vrijeme primirja (*tempore treugue*), dobio neka sela koja su se nalazila oko utvrde koju je Ivaniš – protivno ugovoru sklopljenome između njegova djeda i mletačke općine – sagradio u šibenskome kotaru.⁹¹ Iako je nastojala ohrabriti Šibenčane, koji su se u međuvremenu (1412.) predali pod mletačku vlast, kako će se pravovremeno pobrinuti oko rješenja toga problema, Venecija tom prigodom nije poduzela nikakve protumjere držeći se primirja sklopljenoga s kraljem u Castelletu (1413.) kojim je nakratko bio okončan njihov prvi međusobni sukob za Dalmaciju.

Tijekom Drugoga rata za Dalmaciju (1418. – 1420.), odnosno pri samome njegovom završetku, spominju se još dvojica kneževih ljudi – “plemeniti muž” Vuk Novaković (*vir nobilis Vulchus Nouacouich*) i knežev kancelar, “razboriti muž” Franjo (*prouidus vir Franciscus cancellarius ipsius domini Iohanni*). Ovoga potonjeg zarobile su mletačke postrojbe 1420. godine zbog čega je knez Ivaniš Petru Loredanu, “generalnome kapetanu Kulfa i čitave vojske preslavne mletačke vlade u krajevima Dalmacije,” koji se u tome trenutku nalazio na svojoj galiji u trogirskoj luci, uputio svoga “dragog familijara” (*familiarem nostrum dilectum*) Vuka

Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 47 (2005): 117-118, 142, dok. 7; Isailović, “O familijarima”, 136-142.

⁸⁸ Ančić, “Inventar splitskog kancelara”, 114-116, 140-141, dok. 5.

⁸⁹ CD 18, 507-508, dok. 353.

⁹⁰ Kurjačići su (zajedno s Novakovićima i Tvrtkovićima) bili potomci ličkih knezova Disislavića od roda Mogorovića. Vidi: Majnarić, “Srednje i niže plemstvo”, 87.

⁹¹ *Listine* 7, MSHSM 12 (Zagreb: JAZU, 1882), 166-167; DS, 222-223, dok. 93; Jurić, *Građa*, 78-79, reg. 343; Lovrenović, “Cetinski”, 215; Birin, “Knez Nelipac”, 129.

Novakovića s molbom da rečenoga kancelara nakratko otpusti iz zarobljeništva. Kako je konačni ishod rata u tome trenutku već bio odlučan, Venecija je bila spremna prijeći preko dotadašnjega neprijateljstva s cetinskim knezom – ispravno procijenjujući kako bi upravo to mog predstavljati glavnu ugrozu njezinim tek stečenim gradovima Trogiru i Splitu – to je kapetan Petar Loredan 25. lipnja i udovoljio Ivaniševu zahtjevu otpustivši rečenoga kancelara na šest dana uz kneževu jamstvo i vlastito obećanje da će se vratiti nakon isteka toga roka.⁹² Krije li se iza ovoga kancelara Franjo iz Hrusola ili Franjo iz Šušnjara, naravno, nije moguće pouzdano utvrditi iako bismo s oprezom mogli zaključiti kako je riječ o potonjemu. Naime, silan knežev trud da svoga kancelara izbavi iz zarobljeništva predstavljao bi jasnu i nedvosmislenu potvrdu posebnoga statusa koji je Franjo iz Šušnjara, njegov “ljubljeni familijar” (*dilectus familiaris*), uživao kod kneza pri čemu ne treba ispustiti iz vida niti činjenicu da se on 1434. godine spominje kao knežev kancelar (*Franciscus de Susnau, cancellarius*) i član izaslanstva koje je u kneževu ime vodilo pregovore o razgraničenju sa šibenskom općinom.⁹³

Iako rijetke sačuvane vijesti otkrivaju kako među klijentelom Nelipčića od samoga početka nalazimo i pripadnike dalmatinskoga gradskog plemstva, njihov broj nije bio nikad veći nego li u doba kneza Ivaniša. Kako je cetinski knez bio neosporno najmoćniji velikaš na jugu Hrvatskoga Kraljevstva i ujedno glavni oslonac kraljevske vlasti na tome području, razumljivo je kako je za mnoge pripadnike gradskoga plemstva i građane Splita, Trogira i Šibenika – gradova koji su graničili s posjedima Nelipčića – stupanje u njegovu službu bio primamljiv način jačanja ili učvršćivanja vlastitoga ugleda i utjecaja.

Unatoč tome što za neke od njih – poput Ivana iz Bologne, građanina i stanovnika Splita, koji je u studenome 1395. godine kao Ivanišev zastupnik pošao u Veneciji sa zahtjevom da se knezu isplate kamate za tu godinu u iznosu od tri stotine i dvanaest dukata⁹⁴ ili Jakova Teste iz Trogira (*Iacobus Testa de Tragurio*), koji je 1426. godine kao Ivanišev poslanik prenio mletačkim vlastima kneževu spremnost da tajno ili javno povede pregovore oko predaje nekih svojih neimenovanih utvrda⁹⁵

⁹² Lucius, *Memorie*, 428 (*Povijesna svjedočanstva*, 920-921); Jurić, *Grada*, 83, dok. 366; Birin, “Knez Nelipac”, 137.

⁹³ *DS*, 130, dok. 56.

⁹⁴ Bariša Krekić, “Jedan mletački dokument o Nelipčićima”, *HZ* 19-20 (1966 – 1967), 415; Birin, “Knez Nelipac”, 99-100. Je li po istome poslu Ivan bio u Veneciji i godinu dana ranije – kada je neka poimence nepoznata osoba u ime cetinskoga kneza mletačkim vlastima podnijela zahtjev za isplatom glavnice od dvadeset tisuća libri, koju je Ivanišev djed, knez Nelipac, sukladno odredbama mirovnoga ugovora iz 1343. godine, položio u mletačku žitnu komoru (*ad cameram frumenti*), kao i za isplatom pet posto kamata pologa – moguće je tek pretpostavljati. B. Krekić pritom smatra kako se nije radilo o zahtjevu za isplatom glavnice i kamata, kako bi se dalo naslutiti iz te isprave, već isključivo o zahtjevu za isplatom kamata za tu godinu. Vidi: *Listine* 4, *MSHSM* 4 (Zagre: JAZU, 1874), 335, dok. 475; Jurić, *Grada*, 61-62, reg. 253; Krekić, “Jedan mletački”, 414-415.

⁹⁵ Janko Šafarik, *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium* (dalje: *Acta*) 2 (Beograd: Društvo srpske slovesnosti, 1862), 240, dok. 390; Jurić, *Grada*, 90, reg.

– nije moguće utvrditi prirodu njihova odnosa s knezom, ali za druge znamo da su pripadali krugu familijara Nelipčića.

Iz redova šibenskoga gradskog plemstva poznata su tako dvojica njegovih familijara – ser Juraj Draganić i ser Saracen Koza. Kao “službenik uzvišenoga kraljevog viteza gospodina Ivana” ser Juraj Draganić (*ser Georgius Draganich, seruitor magnifici regii militis dominis Iohannis nati famose memorie comitis Iuannis Nelypcii Cetine comitis*) spominje se 1396. godine kada je splitskome nadbiskupu Andriji predao neko pismo ostrogonskoga nadbiskupa Ivana tražeći da mu se nakon načinjena prijepisa vrati original.⁹⁶ Dva desetljeća kasnije drugi se spomenuti šibenski plemić, ser Saracen Koza (*ser Saracenus Cose*), pojavljuje kao kaštelan omiške utvrde koju je neposredno prije toga svome bratu, knezu Ivanišu, predala njegova sestra Jelena, udovica velikoga vojvode Hrvoja Vukčića. Okolnosti njegova stupanja u kneževu službu pritom bi se možda mogle povezati s ishodom Prvoga rata za Dalmaciju kada je iz grada izgnan dio Šibenčana, protivnika mletačke vlasti.⁹⁷ Vođen osobnim interesima on je 1416. godine bio spreman predati grad Veneciji, koja se i sama prije toga – natječući se s Dubrovnikom, Splitom i bosanskim kraljem – nastojala domoći Omiša tražeći zauzvrat svotu od tri tisuće dukata i mletačku zaštitu. Saznavši, međutim, za prelazak grada pod vlast cetinskoga kneza, u Veneciji su odlučili odustati od namjere da se prijevarom ili silom domognu grada zbog čega je i spomenuta ponuda njezina kaštelana bila otklonjena.⁹⁸

U kneževoj službi, isto tako, nalazimo i dvojicu pripadnika trogirskoga gradskog plemstva i to Petra Matejeva de Chiudisa (*Petrus Mathei de Chiudis*), kojemu je 1410. godine darovao selo Trolokve i kojom se prigodom, među svjedocima toga darovanja, navodi niz kneževih “vjernih i službenika” (*fideles et seruitores*) odnosno familijara – Nenad Semjunić (*Nenada Semgliunich*), Juraj Dragančić (*Georgius Dragancich*), Marko Mišljenović (*Marcus Misglienouich*), Mikac Dražojević (*Micaz Drazoeuich*), Ivan Bujsinić (*Ioannes Buistinich*), Ivan Jesković (*Iuan Iescouich*) i Juraj Ugrinović (*Iuray Vgrinouich*)⁹⁹ – kao i plemeniti muž Dujam Bufa-

398; Birin, “Knez Nelipac”, 148-149. O Jakovu Testi vidi: Neven Isailović i Aleksandra Fostikov, “Isprava kralja Stefana Tomaša kojom ovlašćuje Jakova Testu da povrati novac opljačkan pod Sinjem”, *Grada o prošlosti Bosne* 7 (2014): 96-98.

⁹⁶ Francesco Carrara, *Archivio capitolare di Spalato* (Split: 1844), 29-30; Elemér Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* 1 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951), 506, dok. 4577; Jurić, *Grada*, 62, reg. 258; Birin, “Knez Nelipac”, 98-99.

⁹⁷ Kako se vidi iz izvješća mletačkoga šibenskoga kneza iz proljeća 1414. godine, ti su Šibenčani, potpomognuti knezom Ivanišem, namjeravali sagraditi utvrdu na mjestu zvanome Grebac, na vrhu nekoga brda, zbog čega je mletački Senat naložio gradskim vlastima da ih se u tome preduhitri dopustivši da se u svrhu gradnje utvrde potroši stotinu dukata. *Listine* 7, 151-152; Jurić, *Grada*, 78, reg. 339.

⁹⁸ *Listine* 7, 224; Šafarik, *Acta* 1 (Beograd: 1860), 528, dok. 288; Jurić, *Grada*, 80, reg. 352-353; Lovrenović, “Cetinski”, 216; Lovrenović, “Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 20 (1987): 187-188; Birin, “Knez Nelipac”, 132; Isailović, “Omiš pod vlašću Hrvoja Vukčića i borba za njegovo nasleđe”, *Istorijski časopis* 54 (2007): 140-147.

⁹⁹ Lucius, *Memorie*, 427 (*Povijesna svjedočanstva*, 919); Andreis, *Storia*, knj. III, 129 (id., 146); V. Klaić,

lis (*nobilis vir Buffali Domnius de Tragurio*), kojemu je knez Ivaniš 1414. godine, nagrađujući ga zbog njegove vjerne službe, darovao neke posjede pod Klisom i u kliškome kotaru (*in suburbio castris nostri Clisii et ejus districtu*).¹⁰⁰

Naposljedku valja napomenuti kako među brojnim podložnicima Nelipčića spomenutima u različitim prigodama ima još onih koji se izriječom ne spominju kao njihovi familijari, ali za koje temeljem njihova društvenog položaja ili službe koju su obnašali bez ikakve dvojbe možemo ustvrditi da su to bili. U tome kontekstu, na primjer, možemo navesti “plemenitoga muža” Dubravca Dubravčića (*nobilis vir Dubraucius Dubrancich*), koji je 1369. godine kao *homo regius* sudjelovao u reambulaciji posjeda Semjona Pavlovića,¹⁰¹ “plemenitoga muža” Jurja Kurjakovića (*nobilis vir Georgius Ciuriachouich*), koji se 1381. godine pojavljuje kao zastupnik kneginje Margarete,¹⁰² kneza Jurja Ratkovića (*comes Georgius Ratchouich*), koji se navodi kao jedan od jamaca spomenute vrazde iz 1391. godine,¹⁰³ sinove Dubravca Dehojevića (Vignja, Pavla i Grgura), koje je zbog njihove vjerne službe 1418. godine nagradio darovavši im selo Rudu u Cetinskoj županiji,¹⁰⁴ Mladena Kurjakovića (*Juvenatius Criacouich subditus comitis Iohannis de Citines*), koji je 1428. – 1430. godine u kneževu ime održavao neke kontakte sa šibenskim knezom¹⁰⁵ kao i vojvodu Ivanka Novakovića (*uoyuoda Iuanco Nouacouich*) i Ivana Kozračca (*Gio. Cofsafchaz*), koji su 1434. godine sudjelovali u reambulaciji granice između posjeda Nelipčića i šibenskoga kotara.¹⁰⁶

Iako će buduća arhivska istraživanja u tome pogledu zasigurno proširiti naše spoznaje o familijarima Nelipčića činjenica je kako oni dostupni, ovom prigodom korišteni, podaci pružaju relativno bogatu sliku o njima, njihovu podrijetlu, društvenome položaju pa čak i osobnoj karijeri pojedinih familijara. Stupanjem u službu lokalnih velikaša brojnim se pripadnicim srednjega i nižega plemstva otvarala mogućnost uzdizanja na društvenoj ljestvici, što je, naravno, u velikoj mjeri ovisilo o njihovoj vjernoj službi i s njima povezanim, stečenim zaslugama. Neki od njih su, zahvaljujući tome, znali ishoditi bogate nadarbine (kao što je to, na primjer, bio slučaj sa Stjepanom Bujsinovicim), iskreno povjerenje i nakolnost svojih gospodara (sjetimo se Nelipčeva “intimusa” Bogdana ili Ivaniševa “dragog

“Rodoslovje”, 12; Jurić, *Građa*, 83, reg. 369; Kužić, *Povijest*, 38.

¹⁰⁰ Ugo Inchiostri, “Documenti su la famiglia di Bufalis di Traù” *BASD* 12 (1889), 156-157, dok. 2; Jurić, *Građa*, 78, reg. 340.

¹⁰¹ *CD* 14, 211-212, dok. 151.

¹⁰² Rismondo, “Pomorski Split”, 22; Ančić, “Gospodarski aspekti”, 85, bilj. 79.

¹⁰³ Ančić, “Registar Splitskoga kaptola”, 143, dok. 38.

¹⁰⁴ Šime Jurić, “Neobjavljena listina cetinskog kneza Ivana Nelipčića”, *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976 – 1977), 233-237; Jurić, *Građa*, 81, reg. 358.

¹⁰⁵ *Listine* 8, *MSHSM* 17 (Zagreb: JAZU, 1886), 141; Jurić, *Građa*, 91, reg. 405.

¹⁰⁶ *Listine* 9, 67-69; Lucius, *Memorie*, 454 (*Povijesna svjedočanstva*, 967-968); V. Klaić, “Rodoslovje”, 14.

familijara” Vuka Novakovića), a u iznimnim slučajevima čak i kraljevsku milost i povlasticu stavljanja pod neposrednu kraljevsku zaštitu (poput Stjepana Jurjeva iz Zmine).

Unatoč tome što služba familijara formalno-pravno nije bila nasljedna te je u pravilu trajala do smrti jedne od strana, ona se u stvarnosti, kako to možemo vidjeti na nizu primjera – od onoga sinova Martina Ludovića, preko kneza Dminoja i njegova sina Ivana do Semjona Pavlovića i njegovih sinova Nenada i Pavla Semjunića – prenosila s oca na sina (ili sinove), što je i razumljivo imajući u vidu spomenute probitke koje je služba nudila.

Odnosi između familijara i njihovih gospodara pritom nisu bili uvijek niti jednoznačni, u pogledu međusobnih obveza i odnosa snaga niti lišeni burnih sukoba ili otvorenih pobuna. Braneci svoja prava i čast ili vodeći se svojom ambicijom familijari su – kako to pokazuju primjeri Mišljena Ježevića i Ivana Dminojevića – bez sustezanja bili spremni pogaziti obvezu vjernosti i okrenuti se protiv svojih gospodara, što je, ovisno o njihovu ugledu i moći kao i odnosima snaga u danome trenutku, moglo čak i ozbiljnije ugroziti njihovu vlast.

Kada je riječ o podrijetlu familijara Nelipčića vidljivo je kako se većinom radi o pripadnicima lokalnoga srednjeg i nižeg plemstva s područja Kninske i Cetinske županije, koje su i bile osnovicom njihove vlasti (Cetina, Hrvace, Badanj, Siverić, Butina Vas), zatim s područja koja su neposredno graničila s ovim županijama (Zmina) i, konačno, s područja koja su tijekom određenoga kraćeg razdoblja bila pod njihovom vlašću (Vrbas). Ovima također valja pridodati i znatan broj vlašćkih poglavara s cetinskoga područja – poput Dubravčića, Novakovića i Dehojevića – koji su bili pouzdanim i vjernim osloncem vlasti Nelipčića i familijarima od njihovoga najvećeg povjerenja. Kao najistaknutije primjere koji svjedoče o tome dovoljno je spomenuti kneza Stjepana Dubravčića (koji je 1379. godine spasio kneginju Margaretu od napada Ivana Dminojevića i koji je početkom 1390-ih, u ime malodobnoga kneza Ivaniša, bio gubernator Cetinske županije), vojvodu Ivanca Novakovića (kojemu je 1434. godine bila povjerena zadaća razgraničenja sa šibenskim kotarom), više puta spominjanoga Vuka Novakovića (“dragoga familijara” kneza Ivaniša) i, konačno, sinove Dubravca Dehojevića (koji su zbog svoje vjerne službe bili nagrađeni selom Rude).

Rast ugleda i moći Nelipčića privukao je u njihovu službu također i pripadnike gradskoga plemstva iz susjednih dalmatinskih gradova (Splita, Trogira i Šibenika), koje u najvećemu broju, ne slučajno, nalazimo u vrijeme kneza Ivaniša za čijega je života vlast ove obitelji dosegla svoj vrhunac i u čijoj pratnji stoga i nalazimo članove najuglednijih šibenskih i trogirskih obitelji poput Draganića, Bufalisa i Chiudija.

Naposljetku, valja zaključiti kako se sve činjenice koje se mogu iščitati iz dostupnih vrela o familijarima Nelipčića uklapaju u općenite spoznaje o instituciji

familiaritas u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu i njezinim osnovnim obilježjima pri čemu pretežito prisutnost osoba visokoga društvenog položaja (uz čije ime često stoji naslov *vir nobilis* i *comes*) u krugu familijara Nelipčića govori u prilog tezi D. Karbića kako je naziv *familiaris* označavao osobe koje su pripadale najužoj gospodarevoj pratnji.

Izvori

Hrvatska – Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb – Ostavština Ivana Lučića-Luciusa.

Hrvatska – Kaptolski arhiv u Splitu.

Objavljeni izvori i literatura

Alačević, Giuseppe. “Alcuni documenti inediti di Velislava vedova del conte Nelipčić di Knin”. *Biblioteka za povijest dalmatinsku* 4 (1882).

Ančić, Mladen. “Gospodarski aspekti stočarstva cetinskog komitata u XIV. st.”. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 14 (1987): 69-98.

Ančić, Mladen. *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*. Zadar; Mostar: Zavod za povijesne znanosti HAZU; ZIRAL, 1997.

Ančić, Mladen. “Splitski i Zadarski kaptol kao ‘vjerodostojna mjesta’”. *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* 11 (2005): 11-77.

Ančić, Mladen. “Inventar splitskog kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 47 (2005): 99-148.

Ančić, Mladen. “Registar Splitskoga kaptola (Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskog kaptola 5)”. *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* 20 (2014): 27-230.

Andreis, Pavao. *Storia della città di Traù*, ur. Marko Perojević. Split: Hrvatska štamparija Trumbić i drugi, 1908.

Andreis, Pavao. *Povijest grada Trogira* 1-2., prev. Vladimir Rismondo, Split: Čakavski sabor, 1977.

Barbarić, Josip; **Kolanović**, Josip. *Šibenski diplomatarij – Diplomatarium Sibenicense*. *Zbornik šibenskih isprava*, Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara 1. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1986.

Birin, Ante. *Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000.

Birin, Ante. “Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine”. U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, uredili Marko Menđušić i Drago Marguš, 117-128, Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008.

Botica, Ivan. “Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)”. *Povijesni prilozi* 38 (2010): 9-29.

Brković, Milko. “Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 15-46.

Carrara, Francesco. *Archivio capitolare di Spalato*. Split: 1844.

Engel, Pál. *The Realm of St Stephen*. London; New York: I. B. Tauris, 2001.

Fejér, György. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* 10/2. Buda: Typis Regiae Universitatis, 1834.

Fügedi, Erik. *The Elefanthy. The Hungarian Noblieman and His Kindred*. Budapest: CEU Press, 1998.

Gortan, Veljko i dr. *Opsada Zadra*. Zagreb: HAZU, 2007.

Gruber, Dane. *Nelipić, knez cetinski i kninski*. Zagreb: Narodne novine, 1886.

Gunjača, Stjepan. "Cetinski knez Ivan I . Nelipić". *Kalendar Napredak* (1937): 174-183.

Gunjača, Stjepan. "Tragom istraživanja prošlosti Sinja i okolice". *Slobodna Dalmacija*, (Split), 22. III. 1957., 3.

Inchiostri, Ugo. "Documenti su la famiglia di Bufalis di Traù". *Bullettino d'archeologia e storia dalmata* 12 (1889): 155-158, 168-171.

Isailović, Neven. "Omiš pod vlašću Hrvoja Vukčića i borba za njegovo nasleđe". *Istorijski časopis* 54 (2007): 131-150.

Isailović, Neven. "O familijarima Hrvoja Vukčića Hrvatinića u Splitu 1403-1413". *Istorijski časopis* 58 (2009): 125-146.

Isailović, Neven. "Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka". U: *Spomenica akademika Marka Šunjića*, uređio Dubravko Lovrenović, 307-325, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu, 2010.

Isailović, Neven. "Nekoliko novih podataka iz 1436. godine o familijarima Hrvatinića u župama Zemunik i Glaž". *Istorijski časopis* 60 (2011): 153-177.

Isailović, Neven. "Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine". *Povijesni prilozi* 50 (2016): 263-293.

Isailović, Neven; **Fostikov**, Aleksandra. "Isprava kralja Stefana Tomaša kojom ovlašćuje Jakova Testu da povрати novac opljačkan pod Sinjem". *Grada o prošlosti Bosne* 7 (2014): 85-101.

Isailović, Neven; **Jakovljević**, Aleksandar. "Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane – još jedan pokušaj ubikacije". *Povijesni prilozi* 43 (2012): 31-58.

Jakšić, Nikola. *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000.

Jurić, Šime. *Grada za bibliografiju cetinske krajine do 1980. I. dio*. Zbornik Cetinske krajine, Knj. 3. Sinj: Kulturno društvo "Cetinjanin", 1982.

Karbić, Damir. *The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred*. Doktorska disertacija, Central European University u Budimpešti, 2000.

Karbić, Damir. "Familiares of the Šubići - Neapolitan influence on the origin of the institution of *familiaritas* in the medieval Hungary". U: *La noblesse dans les*

territoires Angevins a la fin du Moyen Age, ur. Coulet, Noel; Matz, Jean-Michel, 131-147, Rim: Ecole française de Rome, 2000.

Klaić, Nada. "Postanak plemstva »Dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske«". *Historijski zbornik* 11-12 (1958 – 1959): 83-100.

Klaić, Nada. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 1972.

Klaić, Nada. "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj s posebnim obzirom na njegov razvitak u Cetinskoj krajini". U: *Cetinska krajina od prethistorije od dolaska Turaka* uredili Božidar Čečuk, Ivan Marović i Željko Rapanić, 265-271, Split: Hrvatsko arheološko društvo, 1984.

Klaić, Vjekoslav. "Rodoslovje knezova Nelipčića od plemena Svačić". *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva* 3 (1898): 1-18.

Kolanović, Josip. *Zilio pok. Gulielma de Albanis de Regio: bilježnički zapisi iz 1398. i 1400. godine*. Zadar; Šibenik: Državni arhiv, 2016.

Krekich, Antonio. "Documenti per la storia di Spalato 1341-1414.". *Atti e memorie della Società Dalmata per storia patria* 3-4 (1934): 57-86.

Kuzmanić, Mario-Nepo. *Splitski plemići, prezime i etnos*. Split: Književni krug, 1998.

Kužić, Krešimir. *Povijest Dalmatinske zagore*. Split: Čakavski sabor, 1997.

Kužić, Krešimir. "Four Lakes from Mercator's Map of Croatian Regions and Causes of their Extinction". *Geoadria* 6 (2001) 1: 5-15.

Lopašić, Radoslav. "Spomenici Tržačkih Frankopana". *Starine* 25 (1892): 201-332.

Lovrenović, Dubravko. "Kako je bosanski vojvoda Sandalj Hranić došao u posjed Ostrovice i Skradina". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 19 (1986): 231-236.

Lovrenović, Dubravko. "Cetinski knez Ivaniš Nelipčić u političkim previranjima u Dalmaciji krajem XIV i tokom prvih decenija XV stoljeća". *Prilozi Instituta za istoriju* 21 (1986): 199-220.

Lovrenović, Dubravko. "Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 20 (1987): 183-193.

Lučić-Lucius, Ivan. *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*. Venecija: Curti, 1674.

Lučić-Lucius, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, 1-2, priredio Jakov Stipišić. Split: Čakavski sabor, 1979.

Ljubić, Šime. *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike* 1-7. Zagreb: JAZU, 1868 – 1882.

Majnarić, Ivan. "Srednje i niže plemstvo u širem zadarskom zaleđu od polovice XIV. do polovice XV. stoljeća". Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

Mályusz, Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár*, 1-2. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951 – 1958.

Rački, Franjo. “Notae Joannis Lucii”. *Starine* 13 (1881): 211-268.

Rady, Martin. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. London: Palgrave, 2000.

Raukar, Tomislav. *Seljak i plemić hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb: FF press, 2002.

Rismondo, Vladimir. *Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature*. Split: Muzej grada Splita, 1954.

Rismondo, Vladimir. “Trogirsko i splitsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV i početka XV stoljeća”. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14-15 (1975 – 1976): 487-496.

Smičiklas, Tadija i drugi. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* 8-18. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1910 – 1990.

Soldo, Josip Ante. “Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića”. U: *Sinjska spomenica 1715-1965*, 63-101, Sinj: Franjevački provincijalat, 1965.

Stipišić, Jakov; **Nazor**, Ante. *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone od 1341. do 1344*. Zagreb: HAZU, 2002.

Szekfű, Gyula. *Serviensek és familiárisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány-és közigazgatástörténet köréből*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1912.

Šafarik, Janko. *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium*, 1-2. Beograd: Društvo srpske slovesnosti, 1860 – 1862.

Šišić, Ferdo. “Iz arkiva u Željeznom”. *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva* 7 (1905): 137-177.

Šišić, Ferdo. “Ljetopis Pavla Pavlovića, patricija zadarskoga”. *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva* 6 (1904): 1-59.

Šišić, Ferdo. “Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća”. *Starine JAZU* 39 (1938): 130-230.

Zjačić, Mirko. “Spisi šibenskog notara Slavogosta”. *Starine JAZU* 44 (1952): 201-296.

Zlatović, Stjepan. “Topografske crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim građevinama na kopnu od Velebita do Neretve”. *Starohrvatska prosvjeta* 2 (1896): 14-17.

On the *familiares* of the Counts of Nelipčić

Ante Birin
Croatian Institute of History
Opatička 10
10 000 Zagreb
Croatia
E-mail: ante.birin@gmail.com

Summary

The rise of the Counts of Nelipčić among the ranks of high nobility during the 14th century coincided with the emergence of the institution of *familiares*, officials that soon became the basis of the nobility's military power and their main stronghold in maintaining the estates. In this respect, the *familiares* took over the service previously performed by the members of extended noble families or kindreds. Upon entering the service of a nobleman, they became members of their master's household and usually remained in this status until the death of either party, whereby their tasks corresponded to their social standing. Even though the extant archival sources offer only fragmentary information on the *familiares* of the Nelipčić, mostly mere names and the service they performed at a given moment, in some cases it is possible to follow their personal careers, at least in part. This paper therefore focuses, on the basis of the preserved records, on the known *familiares* of the Nelipčić who performed various services for their masters through the three generations from the family's rise to their extinction.

Keywords: *familiares*, nobility, Nelipčić, Middle Ages, Hungarian-Croatian Kingdom